

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม บทบาทของโรงเรียน ครอบครัวและมัสยิดที่มีต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม ตลอดจนข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวกับชาวมุสลิมโดยทั่วไป ซึ่งได้นำมาเรียบเรียงไว้ดังหัวข้อต่อไปนี้

ตอนที่ 1 จริยธรรม

- 1.1 ความหมายและองค์ประกอบของจริยธรรม
- 1.2 วิธีการปลูกฝังจริยธรรม
- 1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังจริยธรรม

ตอนที่ 2 บทบาทของสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังจริยธรรม

- 2.1 ครอบครัวกับการปลูกฝังจริยธรรม
- 2.2 โรงเรียนกับการปลูกฝังจริยธรรม ประกอบด้วย
 - 2.2.1 หลักเบื้องต้นในการสอนจริยศึกษา
 - 2.2.2 สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน
 - 2.2.3 ครู
- 2.3 ศาสนากับการปลูกฝังจริยธรรม
- 2.4 สภาพแวดล้อมภายในสังคมกับการปลูกฝังจริยธรรม

ตอนที่ 3 ชุมชนมุสลิม

- 3.1 ความหมายของคำว่าอิสลาม และมุสลิม
- 3.2 สภาพสังคม วัฒนธรรมและการศึกษาของชาวมุสลิม

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการเรียนการสอนในชุมชนมุสลิม
- 4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษา
- 4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางจริยธรรม

ตอนที่ 1 จริยธรรม

1.1 ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรมเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง หมายถึงลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตรวมถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภทคือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมนั้น เป็นพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบให้การสนับสนุนและผู้ที่กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่า การกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ส่วนอีกประการหนึ่งคือลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมเป็นการกระทำที่สังคมทำโทษ หรือพยายามจำกัด และผู้ที่กระทำพฤติกรรมนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ฉะนั้นผู้ที่มีจริยธรรมสูงคือผู้ที่มีลักษณะพฤติกรรมประเภทแรกมากและประเภทหลังน้อย¹

พระยาอนุমানราชชน กล่าวไว้ว่า จริยธรรม (Morality) โดยทั่วไปมีความหมายใกล้เคียงกับจริยศาสตร์ (Ethics) ในเรื่องของปรัชญา (Philosophy) เป็นเรื่องของการค้นหาความจริงเกี่ยวกับคุณค่าของความประพฤติในสังคมซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่งามและสิ่งซึ่งถือว่าเป็นดีหรือไม่ควรประพฤติแล้ววางหลักกำหนดเป็นมาตรฐานไว้²

¹ควงเคียน พันธมนาวิน, พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 2 จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 2.

²พระยาอนุমানราชชน, ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม (พระนคร: บรรณาการ, 2516), หน้า 409.

ธีระพร อุวรรณโน ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบของกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกการกระทำที่ดี จากการกระทำที่ชั่ว การกระทำที่ถูกจากการกระทำที่ผิดและการกระทำที่ควรจากการกระทำที่ไม่ควร¹

สาโรช บัวศรี ให้ความหมายว่า จริยธรรมคือ แนวทางในการประพฤติตนเพื่ออยู่กันอย่างร่มเย็นในสังคม²

ก่อ สวัสดิพานิช ให้ความหมายว่า จริยธรรมคือ ประมวลความประพฤติและความนึกคิดในสิ่งที่ถึงามเหมาะสม³

พุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายว่า จริยธรรมตรงกับคำว่า Ethics ในภาษาอังกฤษ จริยแปลว่า ควรประพฤติหรือพึงประพฤติ⁴

ระวี ภาวิไล ให้ความหมายว่า จริยธรรมคือ แนวทางความประพฤติ และปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์⁵

¹ธีระพร อุวรรณโน, "แล้วเราจะเสริมสร้างจริยธรรมกับคนวัยใด," ครุศาสตร์ 4 (เมษายน - มิถุนายน 2526): 2.

²กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ. แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย: การประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย 23 - 27 มกราคม 2523 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2523), หน้า 142.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 142.

⁴พุทธทาสภิกขุ, การเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กวัยรุ่น (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2521), หน้า 3.

⁵ระวี ภาวิไล, "จริยธรรมในสังคมไทย," วารสารการศึกษาแห่งชาติ 5 (มิถุนายน-กรกฎาคม 2522): 2.

โรเจอร์ บราวน์ (Roger Brown) ให้ความหมายว่า จริยธรรมคือระบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บุคคลใช้ในการแยกการกระทำที่ถูกต้องออกจากการกระทำที่ผิด¹

คาร์เทอร์ วี กูด (Carter V. Good) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึงการปรับพฤติกรรมให้เข้ากับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานของความประพฤติที่ถูกต้องหรือดีงาม²

ลอเรนซ์ โคลเบอร์ก (Lawrence Kohlberg) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง โดยสังคมจะเป็นตัวตัดสินของการกระทำนั้นว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือผิด³

จากความหมายต่าง ๆ ของคำว่า จริยธรรม ดังกล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยสรุปได้ว่า จริยธรรมคือ คุณค่าที่ดีควรประพฤติ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข

องค์ประกอบของจริยธรรม

เอ็ม เอล ฮอฟฟ์แมน (M.L.Hoffman) มีความเห็นว่าการซึมซาบของจริยธรรม (Moral Internalization) ประกอบไปด้วย 3 กระบวนการ คือ ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral

¹ Roger Brown อ้างใน ดวงเดือน พันธุมนาวิน, "จริยธรรมในสังคมไทย ในทัศนะของนักพฤติกรรมศาสตร์," รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2522), หน้า 47.

² Carter V. Good, Dictionary of Education, 2nd ed. (New York: McGraw-Hill Book Co., 1964), p.314.

³ Lawrence Kohlberg, cited in Norman J. Bull, Moral Education (London: Rontledge K. Kegan Raul, 1969), p.5.

Feeling) และพฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)¹

สำหรับแนวคิดในประเทศไทย แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทยอันเป็นโครงการวิจัยการศึกษาจริยธรรมไทยของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ระบุว่าจริยธรรมของบุคคลประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ส่วนประกอบทางด้านความรู้ (Moral Reasoning)
2. ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief)
3. ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct)²

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรม มีความคล้ายคลึงกัน แต่มีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามสามารถสรุปได้ว่าจริยธรรมจำแนกออกเป็น 3 องค์ประกอบใหญ่คือ

1. องค์ประกอบทางปัญญา (Cognition) หมายถึง ส่วนที่เก็บสะสมความรู้ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม และเป็นส่วนที่จะประเมินหรือตัดสินว่า พฤติกรรมใดที่ดี ที่ถูกที่ควร และพฤติกรรมใดที่ไม่ดี ไม่ควร มโนทัศน์ที่ไซเรียวกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ คำว่า ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Belief) การตัดสินทางจริยธรรม (Moral Judgement) การไขเหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) และความรูความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognition)

2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affection) หมายถึง ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อพฤติกรรมทางจริยธรรมว่า มีความพอใจหรือไม่พอใจ ชอบหรือไม่ชอบ มโนทัศน์ที่ไซเรียวกองค์ประกอบนี้ ได้แก่ ทศนคติทางจริยธรรม

¹ M.L. Hoffman, "Development of Moral Thought, Feeling and Behavior," American Psychologist 10 (1979): 958.

² กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย: การประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรมไทย, 23-27 มกราคม 2523 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2523), หน้า 3.

(Moral Attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และ
 ปฏิกริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavior) หมายถึงพฤติกรรมหรือ
 การกระทำที่บุคคลแสดงออกมาทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม และเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินได้ว่าดีหรือไม่ดี ถูกหรือไม่ดี สมควรหรือไม่สมควร
 ในทัศนะที่ไซเรียกองประกอบส่วนนี้ได้แก่ความประพฤติทางจริยธรรม
 (Moral Conduct) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Act) และ
 พฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Behavior)¹

1.2 วิธีการปลูกฝังจริยธรรม

การที่มนุษย์จะดำรงชีวิตอย่างราบรื่นและเป็นปกติสุขนั้น ย่อมต้องอาศัย
 แบบแผนของความประพฤติที่ยึดหลักของศีลธรรม ซึ่งเราเรียกโดยทั่วไปว่าจริยธรรม
 จริยธรรมเป็นสาระทางจิตใจที่อิงหลักของศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและกฎหมาย²
 สังคมจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกของสังคมมีจริยธรรมเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมของตน
 อำนวย ทะพิงค์แก และ ชยันต์ วรรณะภักดิ์ ได้ให้ความเห็นว่า จริยธรรมเป็นกลไกอัน
 หนึ่งของสังคม ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของความประพฤติ เป็นสิ่งกำหนดว่าอะไรควร
 ประพฤติปฏิบัติ³ จึงมีความคล้ายคลึงกับค่านิยมหรือระเบียบข้อบังคับและกฎหมาย แต่

¹ชูชัย สมิทธิไกร, "ความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อ
 ตนเองของนักเรียน ครูและบุคลากร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาจิตวิทยา
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 5 - 6.

²สุมน อมรวิวัฒน์, "จริยธรรมและค่านิยม: พื้นฐานทางจิตใจของคนไทย,"
กลวิธีสอนจริยศึกษาและการสอดแทรกคุณธรรมในการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา
 (กรุงเทพมหานคร: สภาผู้ทรงคุณวุฒิสมทบแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์, 2527), หน้า 17.

³อำนวยการ ทะพิงค์แก และ ชยันต์ วรรณะภักดิ์, "ปัญหาจริยธรรมในสังคมไทย
 ในทัศนะของนักการศึกษา," รายงานการสัมมนาจริยธรรมในสังคมไทยในปัจจุบัน:
โครงการพัฒนาสังคมศาสตร์ที่เกี่ยวกับการศึกษา, หน้า 193.

ต่างกันในส่วนที่ว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความดีและความถูกต้องในสังคม มีจุดมุ่งหมายปลายทางอยู่ที่คุณความดีของสังคมในสวนรวม ดังนั้นจึงพบว่าในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับต่าง ๆ ของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ต่างก็ยึดถือเอาจริยศึกษาเข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของแนวนโยบายทางการจัดการศึกษาของรัฐเสมอมา แต่กระนั้นก็ตามปัญหาการประพฤติผิดศีลธรรมและกฎหมายของบุคคลในสังคมก็ยังคงทวีขึ้นเรื่อย ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวอาจมีสาเหตุมาจากความบีบคั้นทางสังคมและเศรษฐกิจหรือสาเหตุอื่น ๆ อีกนานัปการ แต่อย่างไรก็ตามสภาพที่เกิดขึ้นดังกล่าวก็สะท้อนให้เห็นว่าส่วนหนึ่งเกิดจากความหย่อนในการนำเอาจริยธรรมมาเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ในระยะหลายปีที่ผ่านมาบุคคลในสาขาอาชีพต่าง ๆ อาทิเช่น นักการศึกษา นักจิตวิทยา ต่างมีความตื่นตัวและให้ความสนใจต่อการพัฒนาจริยธรรมของบุคคลเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ เพื่อศึกษาแนวทางในการปลูกฝังและพัฒนาจริยธรรมในสังคม เพราะคางยอมรับแล้วว่าจริยธรรมเป็นปัจจัยทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่ง นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องกำหนดความเจริญความเสื่อมของสังคมอีกด้วย

เนื่องด้วยการปลูกฝังจริยธรรมเป็นกระบวนการทางการศึกษาและเกิดขึ้นได้ในครอบครัว โรงเรียน สถาบันศาสนา ตลอดจนสื่อสารมวลชนแบบต่าง ๆ เช่น วิทยุ หนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ สถาบันเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นผู้ปลูกฝังหรือถ่ายทอดค่านิยมหรือแบบแผนความประพฤติที่พึงงามให้แก่สมาชิกของสังคม กระบวนการนี้บางครั้งเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นกระบวนการซัดเกล้าทางสังคม สิ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการนี้คือ

1. ค่านิยมทางจริยธรรมหรือแบบแผนความประพฤติที่สังคมยอมรับ
2. ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด
3. ผู้รับการถ่ายทอด

1. ค่านิยมทางจริยธรรม เป็นสิ่งที่สังคมหรือคนกลุ่มหนึ่งที่มีอำนาจในสังคมเป็นผู้กำหนดขึ้น ในสังคมหนึ่งจึงแตกต่างกันออกไป เป็นต้นว่าในสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่ยังล่าหลัง ไม่มีเทคโนโลยีขาดความรู้ความสามารถในการเพาะปลูก การเกี่ยวเกี่ยว ตลอดจนการรู้จักธรรมชาติในการใช้แรงงาน ความขยันขันแข็ง ความร่วมมือร่วมใจเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความมานะอดทนในการเอาชนะธรรมชาติ

าลา จึงเป็นสิ่งจำเป็นและได้รับการกำหนดว่าเป็นสิ่งที่ต้องทำ จึงเป็นสิ่งที่ได้รับการ
ถ่ายทอดให้แก่สมาชิกของสังคม เพื่อให้สังคมสามารถอยู่รอดและมั่นคงได้ ดังนั้นความ
ดีความงามดังกล่าวจึง เป็นสิ่งที่มีอยู่นอกเหนือหน้าที่ของการศึกษาที่เป็นผู้กำหนด การศึกษา
ไม่มีบทบาทในการกำหนดว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร แต่มีหน้าที่ถ่ายทอดความดีความงาม
ที่สังคมกำหนดให้แก่สมาชิกของสังคม

2. ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอด ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน วัด (โบสถ์
มัสยิด) และสื่อมวลชน ซึ่งประกอบด้วยวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ สถาบันเหล่านี้มี
ลักษณะและวิธีการปลูกฝังจริยธรรมที่แตกต่างกันออกไป เช่น

- ครอบครัวให้การเลี้ยงดูอย่างใกล้ชิด ให้ความรักความอบอุ่น
- โรงเรียนปลูกฝังจริยธรรมโดยมีหลักสูตร บทเรียนที่แน่นอน
มีวิธีการปลูกฝังถ่ายทอดและประเมินผลอย่างเป็นระบบ
- สถาบันทางศาสนา มีอิทธิพลในการควบคุมให้คนปฏิบัติตาม
แบบแผนจริยธรรมโดยมีบทลงโทษควบ

3. ผู้รับการถ่ายทอด โดยทั่วไปผู้รับการถ่ายทอดจริยธรรมมักจะ
ถูกมองว่าไม่มีบทบาทอย่างไรในกระบวนการนี้ กล่าวคือตกอยู่ในสภาพเป็นผู้รับการถ่าย
ทอดอย่างเฉื่อย (Passive Socialized) ไม่มีโอกาสเลือกรับเอาค่านิยมที่ตนเห็นว่า
เหมาะสม อันที่จริงผู้รับการถ่ายทอดค่านิยมทางจริยธรรมย่อมมีโอกาสที่จะรับเอาสิ่งที่
ถ่ายทอดไม่เหมือนกัน เพราะบุคคลเหล่านี้มีความแตกต่างกันในด้านเศรษฐกิจ สังคมและ
วัฒนธรรม แต่ละคนมีประสบการณ์แตกต่างกัน ฉะนั้นค่านิยมทางจริยธรรมที่ถูกถ่ายทอด
ให้แก่สมาชิกโดยสถาบันต่าง ๆ อาจจะไม่ได้รับการปลูกฝังในระดับบุคคลทั้งหมดหรือเสมอ
กันทั้งหมด¹

¹ อำนวย ทะพิงค์แก และ ชัยนัต วรรณะภุคิ, "จริยธรรมในสังคมไทยใน
ทัศนะของนักการศึกษา," วารสารสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 13
(มิถุนายน-กรกฎาคม 2522): 31-34.

แต่เท่าที่ผ่านมากการปลูกฝังจริยธรรมยังไม่ได้ผลตามที่ต้องการเพราะวิธีการที่เราใช้ในการอบรมสั่งสอนจริยธรรมแก่เยาวชนนั้นยังไม่ใช่วิธีการที่เหมาะสม¹ สุมณ อมรวีวัฒน์ ได้เสนอแนวทางในการปฏิบัติเกี่ยวกับจริยธรรมที่น่าสนใจไว้เป็นขั้นตอน ดังนี้คือ

ขั้นที่ 1 การปลูกฝังศรัทธาก่อให้เกิดความสนใจและเร้าให้เกิดความรู้สึกที่อยากมีส่วนร่วมในทางปฏิบัติ การสร้างศรัทธาต่อจริยธรรมจึงเป็นสิ่งแรกที่จะต้องคำนึงถึง

ขั้นที่ 2 คือการให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการ หลักการในการดำรงชีวิตของคนนั้นไม่ควรจะมีมากมายนัก คนๆ หนึ่งอาจมีหลักการของตนเพียงสองสามประการ แล้วทำความเข้าใจให้ลงแทจนเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องนำไปปฏิบัติให้เกิดผล ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตอย่างมีเป้าหมายแท้จริง

ขั้นที่ 3 เป็นการจักสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม ถ้าสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ช่วยให้เกิดปัญหา มีระเบียบ และมีการพัฒนาที่เป็นไปในทางสายกลางแล้ว ยอมนำไปสู่การพัฒนาจริยธรรมที่พึงประสงค์ได้

ขั้นที่ 4 คือการใช้กระบวนการทางการศึกษาช่วยแก้ปัญหาทางจริยธรรม เพราะกระบวนการทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมาย มีหลักการ โครงสร้าง วิธีการและการวัดประเมินผล ดังนั้นกระบวนการทางการศึกษาจึงรวมสร้างเสริมใหญ่เรียนรู้เกิดศรัทธา เกิดความรู้ความเข้าใจ ผักผ่อนการปฏิบัติตน และจักสภาพแวดล้อมให้เกิดผลทางจริยธรรมได้ การพัฒนาทัศนคติ คานิยม การสร้างเสริมประสบการณ์ทางจิตนิสัยที่ครูได้จัดขึ้นในกระบวนการเรียนการสอนย่อมเป็นแนวทางที่จะช่วยแก้ปัญหาจริยธรรม ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญที่ปลูกฝังคุณค่าทางจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนทั้งในทางตรงและทางอ้อม

ขั้นที่ 5 การใช้อิทธิพลของสื่อมวลชน เป็นขั้นตอนที่ช่วยส่งเสริมขั้นที่สี่ เพราะวาทะพาทของสื่อมวลชนมีอิทธิพลเพียงแต่ใ้การศึกษาแก่ประชาชนแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังมีการให้ข่าวสาร สื่อพรรณนะความคิดเห็น และให้

¹พะเยาว์ ปาลวัฒน์, "พฤติกรรมกรรมการสอนของครูชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งตามแผนการสอนจริยศึกษา หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 20.

การบันทึงอีกด้วย บทบาททั้งสามนี้มีอิทธิพลต่อการคิด การเลือกคุณค่า การตัดสินใจของประชาชน

ขั้นที่ 6 คือการระดมความร่วมมือจากทุกสถาบันที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สถาบันทางศาสนา โรงเรียน องค์การทางสังคม ครอบครัว หน่วยงานทางราชการ และการรวมกลุ่มสนใจต่าง ๆ สถาบันต่าง ๆ เหล่านี้จะช่วยผู้ใหญ่คนในสังคมสามารถจับประเด็นหลักทางจริยธรรม ได้เห็นแบบอย่างที่ดีที่ควรปฏิบัติตามได้ในสิ่งแวดล้อมที่สร้างความรู้สึกรัก ความเชื่อมั่นในการประพฤติปฏิบัติตามค่านิยมที่สังคมกำหนดไว้ให้¹

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การปลูกฝังจริยธรรมเป็นกระบวนการชั้ดเลาะทางสังคมประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการกำหนดความเจริญและความเสื่อมของสังคม สังคมที่มีความเจริญย่อมประกอบด้วยผู้ทรงคุณธรรม มีความประพฤติดี ปฏิบัติตนที่ไม่เป็นการเบียดเบียนทั้งตนเองและคนอื่น แต่ถ้าสังคมใดที่มีคนที่มีคุณธรรมน้อย มีการประพฤติปฏิบัติที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นมากย่อมทำให้สังคมนั้นมีแต่ความเสื่อม ฉะนั้นการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทั้งบุคคลและสถาบันต่าง ๆ ทุกฝ่ายในสังคม

1.3 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังจริยธรรม

นักทฤษฎีทางจริยธรรมมีด้วยกันหลายพวก แต่ละพวกมีความเชื่อที่แตกต่างกัน นักทฤษฎีทางจริยธรรมบางท่านเชื่อว่าสังคมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการของบุคคลและเชื่อว่าคนต่างกลุ่มต่างสังคมย่อมมีจริยธรรมแตกต่างกัน แต่นักทฤษฎีเชิงจริยธรรมอีกพวกหนึ่งเชื่อว่าความพร้อมที่จะมีความเจริญทางจิตใจแฝงอยู่ในตัวบุคคลตั้งแต่แรกเกิด เมื่อเติบโตขึ้นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลนี้จะเริ่มแสดงอย่างเด่นชัดและเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีทางที่สังคมกำหนด สภาพแวดล้อมของบุคคลมีอิทธิพลในการถ่วงหรือระงับพัฒนาการหรืออาจมีอิทธิพลในการเร่งรัดพัฒนาทางจริยธรรม

แต่นักจิตวิทยาส่วนใหญ่ยอมรับว่าจริยธรรมจะมีการพัฒนาขึ้นเป็นสำคัญจากวัยทารกถึงวัยผู้ใหญ่ แม้ว่าจะมีการพัฒนาการทางจริยธรรมในช่วงที่แตกต่างกัน แต่มีลำดับ

¹สุมน อมรวิวัฒน์, "การปลูกฝังจริยธรรมในทศวรรษหน้า," มหาวิทยาลัย

ชั้นตอนคล้ายคลึงกัน ทั้งทฤษฎีต่าง ๆ ของนักทฤษฎีทางจริยธรรมที่รู้จักกันแพร่หลายและ
เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางจริยธรรม 3 ทฤษฎีใหญ่ ได้แก่ ทฤษฎีอิทธิพลของสังคมและ
สิ่งแวดล้อมต่อพัฒนาการทางจริยธรรม ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา และทฤษฎีการเรียนรู้
ทางสังคม ดังรายละเอียดกล่าวคือ

1. ทฤษฎีอิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อมต่อพัฒนาการทางจริยธรรม

ทฤษฎีอิทธิพลของสังคมและสิ่งแวดล้อมทางสังคมเป็นทฤษฎีที่มี
อิทธิพลต่อจริยธรรมของบุคคล โดยเฉพาะประเพณีและค่านิยมต่าง ๆ ภายในสังคม บุคคล
จะได้รับการปลูกฝังจริยธรรมจากสิ่งแวดล้อมและสังคมมาตั้งแต่เกิด เบอร์ธาส เอฟ
สกินเนอร์ (Burrhus F. Skinner) ได้กล่าวถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางสังคม
ได้แก่ จารีต ประเพณี ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดเงื่อนไขทางสังคม
ให้เด็กประพฤติปฏิบัติตั้งแต่เกิด เงื่อนไขทางสังคมเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของ
บุคคลในสังคมนั้น ๆ พ่อแม่และผู้ใหญ่จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้เด็กถึงแนวทางของการประพฤติ
ปฏิบัติตนภายในสังคม ซึ่งแนวความถูกผิด ชั่วดี ถึงแม้ว่าบุคคลจะมีได้มีจริยธรรมหรือความ
ต้องการจริยธรรมมาตั้งแต่เกิด แต่เมื่อโตขึ้นก็ต้องมีจริยธรรมและพฤติกรรมไปตามแนว
โครงสร้างทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น¹ นอกจากนี้ ดี ไรท์ (D. Wright) เชื่อว่า
สังคมจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อการพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล กลุ่มสังคมที่บุคคลเป็น
สมาชิกอยู่จะเป็นเป้าหมายจริยธรรมให้แก่บุคคลนั้น เด็ก ๆ จะเรียนรู้สิ่งที่ดีที่เลวจากผู้ที่
อยู่ใกล้ชิด ซึ่งเป็นตัวแทนของสังคมด้วยกระบวนการเทียบเคียง (Identification) เด็กจะ
ใช้วิธีการเลียนแบบผู้ที่มีอำนาจและผู้ที่ตนเคารพรัก จนในที่สุดจะยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม
มาเป็นหลักปฏิบัติของตนโดยอัตโนมัติ² ดังนั้นถ้าผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กเป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูง

¹Burrhus F. Skinner, Beyond Freedom and Dignity (New York: Penquin Book, 1971), pp.126-128.

²D. Wright, The Psychology of Moral Behaviour (London: Penquin Book, Ltd., 1978), pp. 27-30.

เด็กก็จะเลียนแบบและจะ เป็นผู้ที่มีจริยธรรมสูงตามไปด้วย

นอกจากนี้ นักทฤษฎีพัฒนาการทางสังคมหลายคนเชื่อว่าการพัฒนาทางจริยธรรมจะเกิดขึ้นในช่วงแรกของชีวิตมนุษย์คือในช่วงสิบปีแรก และจะฝังรากลึกยากแก่การเปลี่ยนแปลงในช่วงหลัง ๆ ของชีวิต แม้ว่านักทฤษฎีบางคนจะยอมรับการผันแปรของสังคมและสถานการณ์ในชีวิต อาจมีผลให้บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงจริยธรรมในวัยผู้ใหญ่ได้ก็ตาม ดังนั้นตามแนวคิดนี้กลุ่มบุคคลที่รับผิดชอบในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็กมากที่สุดคือสมาชิกในครอบครัวของเด็กเอง รองลงมาคือโรงเรียนอนุบาลและประถมศึกษา นอกจากนี้ก็ยังมีสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุและหนังสือพิมพ์

ในเรื่องเดียวกันนี้ ควงเคือน พันธุมนาวิน ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า

จริยธรรมของบุคคล มีต้นเหตุมาจากอิทธิพลของสังคมมากกว่าอิทธิพลของพันธุกรรม กล่าวคือ บุคคลที่เกิดมาในแต่ละสังคมจะต้องเรียนรู้ และยอมรับ ประเพณีในสังคมของตน ซึ่งจะแตกต่างจากจารีตประเพณีของสังคมอื่น ๆ ไม่น่ากัน้อย ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่าแหล่งกำเนิดที่สำคัญของจริยธรรมของบุคคลก็คือ สังคมและผู้ที่อยู่แวดล้อมตนนั่นเอง รากฐานของการเกิดจริยธรรมจะเริ่มก่อตัวขึ้นในทารกตั้งแต่แรกเกิด โดยการเรียนรู้เกี่ยวกับบุคคลอื่นที่ละน้อยตามทีพัฒนาการทางประสาทสัมผัสต่าง ๆ จะอำนวยให้¹

2. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา

นักทฤษฎีกลุ่มนี้มีความเชื่อว่า การพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคลขึ้นอยู่กับสติปัญญาและการคิดหาเหตุผลของแต่ละบุคคล ในการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมจึงจำเป็นต้องศึกษาพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคล ซึ่งจะพัฒนาการไปตามลำดับขั้น

ฌอง เพียเจต์ (Jean Piaget) ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก เชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่จะรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ของสังคม พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับ

¹ควงเคือน พันธุมนาวิน, พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 2 จิตวิทยาจริยธรรมและจิตวิทยาภาษา (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 5.

กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น นอกจากนี้ยังเชื่อว่าพื้นฐานของจริยธรรมเกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในทางสังคม และพัฒนาการทางจริยธรรมมีความเป็นสากลในทุกวัฒนธรรม¹

ฌอง เพียเจต์ (Jean Piaget) ได้แบ่งระดับของพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 2 ชั้น คือ

1. ขั้นนิคกฎเกณฑ์จากภายนอก (Heteronomous)
พัฒนาการทางจริยธรรมขั้นนี้จะอยู่ในช่วงอายุก่อน 8 ปี เป็นระยะที่พ่อแม่ผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อจริยธรรมของเด็กมาก ในขั้นนี้เด็กจะยึดถือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ตายตัว คิดเป็นคิด ถูกเป็นถูก ถ้าทำความผิดก็ต้องได้รับโทษโดยไม่คำนึงถึงแรงจูงใจ หรือสาเหตุของการกระทำนั้น ๆ

2. ขั้นสำนึกในกฎเกณฑ์ (Autonomous) พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้เป็นระยะที่เด็กมีกฎเกณฑ์ของตนเอง ในระยะนี้เด็กจะมีความคิดเป็นของตนเอง เด็กจะมีเหตุผลที่คำนึงถึงความยุติธรรม และพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายของการกระทำนั้นด้วย การที่เด็กเปลี่ยนการรับรู้กฎเกณฑ์ที่ตายตัว หรืออิทธิพลจากภายนอก มาเป็นขั้นที่มีกฎเกณฑ์ของตนเองนี้ เนื่องมาจากพัฒนาการทางสติปัญญา ระดับอายุ และการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนหรือมีประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน

แอล โคลเบอร์ก (L. Kohlberg) ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมตามแนวของ ฌอง เพียเจต์ (Jean Piaget) จากการศึกษาระยะยาว และนำคำตอบของเยาวชนอเมริกันในช่วงอายุ 10-16 ปี มาวิเคราะห์เกี่ยวกับการให้เหตุผลทางจริยธรรม ในการเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในสภาพการณ์ที่มีความขัดแย้งกันระหว่างความต้องการของบุคคลกับกฎเกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคม โดยพิจารณาจากเหตุผลของผู้ตอบอายุ 10 ปี ไข่มากที่สุด จนถึงเหตุผลขั้นที่ 6 ที่เด็กอายุ 16 ปี ไข่มากกว่าเด็กอายุที่ต่ำกว่าทั้งหมด แล้วนำเหตุผลที่ได้จากคำตอบเหล่านี้มาปรับปรุงคำจำกัดความของแต่ละขั้นอีกหลายครั้ง และได้สรุปว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลมีความ

¹ J. Piaget, and B. Inhelder, The Psychology of the Child (New York: Basic Book, 1969), p.122.

สัมพันธ์กับอายุและพัฒนาการทางสติปัญญา โดยแบ่งระดับพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ ในแต่ละระดับมี 2 ชั้น เริ่มจากชั้นต่ำสุดจนถึงชั้นสูงสุดดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Preconventional Level)

ในระดับนี้เด็กจะตอบสนองต่อกฎเกณฑ์ โดยกระทำความที่ผู้มีอำนาจเหนือตนและพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลงโทษ หรือการได้รับรางวัล ซึ่งพัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้เด็กจะกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองเท่านั้น โดยนำมาเกี่ยวข้องกับค่านิยมที่เป็นใหญ่ เด็กในระยะนี้จะเข้าใจว่าความดีคือสิ่งที่ทำไปแล้วไม่ถูกลงโทษ และทำดีแล้วได้รับรางวัลจึงจะกระทำ เด็กจะเชื่อหรือกระทำความที่ผู้มีอำนาจเหนือตนในการลงโทษหรือให้รางวัล พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับก่อนเกณฑ์นี้แบ่งออกเป็น 2 ชั้นคือ

ชั้นที่ 1 ชั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ (The

Punishment and Obedience Orientation) ในชั้นนี้เด็กจะใช้หลักการหลีกเลี่ยงมิให้ได้รับโทษเป็นเหตุผลในการกระทำ เด็กจะทำดีตามกฎเกณฑ์ของผู้ที่มีอำนาจเหนือตน และอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ใหญ่ เพราะกลัวการถูกลงโทษ เช่น กระทำดีเพราะกลัวจะถูกตีไม้ไซ้เพราะกลัวความผิด

ชั้นที่ 2 ชั้นแสวงหารางวัล (The Instru-

mental Relativist Orientation) การกระทำดีหรือการกระทำที่ถูกต่อง ในชั้นนี้เด็กจะเห็นความสำคัญของการได้รับรางวัลหรือคำชมเชย การสัญญาว่าจะให้รางวัลจึงเป็นแรงจูงใจให้เด็กกระทำความดี ในชั้นนี้จะเป็นไปในทำนองการได้แลกเปลี่ยนกันแบบเด็ก ๆ เช่น เมื่อเขาให้ฉันมา ฉันก็ตอบแทนเขาไป เป็นต้น

2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level)

พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้เด็กจะเห็นความสำคัญของหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ และรู้จักรักษากฎเกณฑ์เพราะเห็นความสำคัญของกลุ่มหรือเพราะมีความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นหลัก ในระดับนี้เด็กจะไม่กระทำความผิดเพราะต้องการให้ผู้อื่นยอมรับและยึดกฎเกณฑ์ของกลุ่มและสังคมเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติ พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ชั้น คือ

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามที่อยู่เห็นชอบ หรืออยากเป็น เด็กดี เด็กน่ารัก (The Interpersonal Concordance or "Good Boy-nice Girl" Orientation) พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้เด็กจะกระทำในสิ่งที่ตนคิดว่าคนอื่น ๆ จะเห็นด้วยและพอใจ เพื่อให้เป็นที่ชอบพอของเพื่อนฝูง เพราะต้องการยอมรับจากผู้อื่น โดยจะกระทำดีเพราะต้องการที่จะเป็นเด็กดีของกลุ่ม

ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามกฎหมายและระเบียบทางสังคม (The "Law and Order" Orientation) ในระดับนี้บุคคลจะเข้าใจในกฎเกณฑ์บรรทัดฐานของสังคม เข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่พึงปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มสังคมที่เป็นสมาชิกอยู่และมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามเพื่อประโยชน์ต่อกลุ่มสังคมของตน

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Postconventional, Autonomous, or Principle Level) พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้บุคคลจะเข้าใจถึงค่านิยม คุณค่าทางจริยธรรม หลักเกณฑ์ที่นำไปใช้โดยพิจารณาถึงสภาพการณ์ที่แตกต่างกันออกไปอย่างเหมาะสมและเที่ยงธรรม รู้จักไตร่ตรองและตัดสินสิ่งต่าง ๆ ตามที่เห็นว่าสิ่งใดจะสำคัญมากกว่ากัน พิจารณาส่งต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ไม่ยึดหลักเกณฑ์ตายตัว ไม่ยึดตัวบุคคลหรือค่านิยมของกลุ่มเป็นเกณฑ์ พัฒนาการทางจริยธรรมในระดับนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 5 ขั้นทำตามคำมั่นสัญญาหรือชั้นมีเหตุผล เคารพตนเอง (The Social-contrast, Legalistic Orientation) บุคคลในขั้นนี้จะเห็นความสำคัญของคนหมู่มาก ความถูกต้องเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาถึงค่านิยมเฉพาะตัวบุคคลเป็นสิทธิ์เฉพาะตัวบุคคล คำนึงถึงสภาพการณ์และกฎเกณฑ์ที่มีเหตุผล ซึ่งได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ เคารพมติที่มาจาก การลงความเห็นอย่างเป็นประชาธิปไตย และถือว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ ย่อมเปลี่ยนแปลงได้ถ้ามีเหตุผลที่เหมาะสมกว่า หน้าที่ของบุคคลในขั้นนี้คือการกระทำตามข้อสัญญาที่ให้ไว้กับผู้อื่น คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ และไม่พยายามที่จะลิดรอนสิทธิของผู้อื่นอีกด้วย เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

ขั้นที่ 6 ขั้นทำตามหลักอูคมคติสากล (The Universal-Ethical-Principle Orientation) พัฒนาการทางจริยธรรมในขั้นนี้ ความถูกต้องคือความสำนึกถึงคุณค่าของความถูกต้องตามหลักเกณฑ์ที่บุคคลนั้นพิจารณา โดย

คำนึงถึงเหตุผลอย่างกว้างขวาง มีความเป็นสากลของผู้ที่เจริญแล้ว คำนึงถึงประโยชน์ของมนุษยชน ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มบุคคล และปฏิบัติตามความถูกต้องนั้นอย่างไม่วันทวนไหวต่อสิ่งใด ๆ มีความละเอียดต่อการกระทำความชั่ว แม้จะไม่มีใครรู้เห็นก็จะไม่กระทำ คุณธรรมของบุคคลในชั้นนี้จะเป็นนามธรรม เช่น การยอมรับในคุณค่าของมนุษย์ทุกคน การยอมรับว่าทุกคนมีสิทธิ์ที่เท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ คุณธรรมในชั้นนี้จะเกิดขึ้นได้ในบุคคลที่มีความเจริญทางสติปัญญาในชั้นสูง มีประสบการณ์และความรู้อย่างกว้างขวาง

แอล โคล เบอร์ก (L.Kohlberg) เชื่อว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจะเป็นไปตามลำดับขั้นจากขั้นที่ 1 ผ่านไปตามลำดับถึงขั้นที่ 6 บุคคลจะพัฒนาข้ามขั้นไม่ได้ เพราะการให้เหตุผลในขั้นที่ต่ำกว่าอยู่ก่อนแล้ว และต่อมาเมื่อได้รับประสบการณ์ทางสังคมใหม่ ๆ หรือสามารถเข้าใจความหมายของประสบการณ์เก่า ๆ ได้ดีขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการให้เหตุผล ทำให้การให้เหตุผลในขั้นสูงมีมากขึ้น เหตุผลขั้นที่ต่ำกว่าก็จะถูกไข้อย่างลงทุกที และถูกละทิ้งไปในที่สุด พัฒนาการทางจริยธรรมของแต่ละบุคคลไม่จำเป็นต้องไปถึงขั้นสูงสุด อาจจะหยุดขงกในขั้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถทางสติปัญญาและประสบการณ์ทางด้านสังคมของบุคคลนั้น โคล เบอร์กได้กล่าวถึง ระเบียบจริยธรรมสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ระดับทางจริยธรรมตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม

ของโคลเบอร์ก¹

ขั้นการให้เหตุผลทางจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ขั้น 1 หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (2 - 7 ปี)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (2 - 10 ปี)
ขั้น 2 หลักการแสวงหารางวัล (7 - 10 ปี)	
ขั้น 3 หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (10 - 13 ปี)	2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (10 - 16 ปี)
ขั้น 4 หลักการทำหน้าที่ทางสังคม (13 - 16 ปี)	
ขั้น 5 หลักการทำตามคำมั่นสัญญา (16 ปีขึ้นไป)	3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (16 ปีขึ้นไป)
ขั้น 6 หลักการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา จะพบว่าจริยธรรมของบุคคลจะมีพัฒนาการเป็นไปตามลำดับขั้น และพัฒนาการทางจริยธรรม จะมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสติปัญญา กล่าวคือเมื่อบุคคลเจริญเติบโตขึ้นเท่าไร เขาก็ ยิ่งจะรับรู้จริยธรรมได้สูงขึ้นเท่านั้น

¹L. Kohlberg, "Development of Moral Character and Ideology" in M.L. Hoffman & L.W. Hoffman (eds.), Review of Child Development Research, Vol. 1 (Hartford, Connecticut: Connecticut Printers, Inc., 1964), p.405.

3. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

ทฤษฎีนี้เป็นการอธิบายวิธีการและขบวนการที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากสังคม ทำให้เกิดการยอมรับลักษณะและกฎเกณฑ์ทางสังคมมาเป็นลักษณะของตน ทฤษฎีนี้ได้นำเอาหลักการเสริมแรง (Principle of Reinforcement) และหลักการเชื่อมโยง (Principle of Association) มาใช้อธิบายวิธีการและขบวนการที่บุคคลได้รับจากสังคมสิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือวัฒนธรรมว่าเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขทางสังคมให้กับเด็กนับตั้งแต่เกิด พ่อแม่จะเป็นผู้สอนเด็กให้ทราบถึงแนวปฏิบัติในสังคม การแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ถูกหรือผิด ก็หรือเลวโดยใช้สิ่งเสริมแรงทางคำพูด เห็นได้ชัดว่าพัฒนาการทางจริยธรรมเป็นความมั่งงอกงามของพฤติกรรมและอารมณ์จากการปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ของสังคม โดยมีแรงขับพื้นฐานมาจากความต้องการทางชีววิทยา การแสวงหารางวัล ตลอดจนการหลีกเลี่ยงการถูกสังคมลงโทษ ด้วยเหตุนี้แม้ว่ามนุษย์เราจะมีได้มีจริยธรรมหรือความต้องการมาตรฐานทางจริยธรรมตั้งแต่เกิดก็ตาม เมื่อโตขึ้นจะมีปทัสถานของจริยธรรมและพฤติกรรมไปตามแนวโครงสร้างทางวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งได้มาด้วยการเสริมแรงนั่นเอง ในการอธิบายต้นกำเนิดและการเปลี่ยนแปลงจริยธรรมทฤษฎีการเรียนรู้ได้เน้นการเรียนรู้โดยบังเอิญ และการเลียนแบบเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แปลกใหม่หรือแตกต่างไปจากเดิมได้โดยง่าย โดยทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญแก่ลักษณะของสถานการณ์ซึ่งจะเป็นเครื่องกระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรมซ้ำ ๆ จนกลายเป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นไปในที่สุด สิ่งที่จะกระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ได้คือ การหวังความพอใจและการหลบหลีกความทุกข์¹

ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม โดยเฉพาะทฤษฎีที่เสนอโดยอัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) ซึ่งมีความสมบูรณ์มากที่สุดในปัจจุบัน² มี

¹ ดวงเคื่อน พันธมนาวิน และ เพ็ญแข ประจวบจันทน์, จริยธรรมของเยาวชนไทย (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520), หน้า 11.

² ชัยพร วิชชาวุช, "แนวทางการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม," ครุศาสตร์ 4 (เมษายน-มิถุนายน 2526): 22.

แนวคิดพอสรุปได้ดังนี้

1. สิ่งที่เราเรียนรู้คือความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุการณ์กับเหตุการณ์ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำเมื่อมนุษย์เราเรียนรู้สิ่งเหล่านี้ก็จะกลายเป็นความเชื่อมั่นที่มีผลในการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์เมื่อประสบ เหตุการณ์หนึ่งมนุษย์ก็มีความคาดหวัง (Expectancy)
2. วิธีการเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้น โดยตนเองหรือเกิดจากการสังเกต พฤติกรรมหรือผลกรรมของผู้อื่น และจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นบันทึกไว้ด้วยวิธีการเรียนรู้หลายรูปแบบ ทำให้มนุษย์เรียนรู้ได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว
3. ความเชื่อ ผลของการเรียนรู้ของมนุษย์จะพัฒนาเป็นความเชื่อ ความเชื่อของมนุษย์มีบทบาทในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ จะเห็นได้จากตัวอย่างการยอมอดทนต่อความทุกข์ยากลำบากด้วยความเชื่อว่า จะทำให้มีความสุขในอนาคต
4. การควบคุมพฤติกรรมด้วยความคิด มนุษย์สามารถคิดในเชิงประเมินว่าพฤติกรรมหนึ่ง ๆ จะทำให้เกิดผลกระทบอะไรบ้าง และผลกระทบต่าง ๆ มีความน่าปรารถนามากน้อยเพียงใด การคิดในเชิงประเมินจะนำไปสู่การตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง และนำไปสู่การบังคับตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามที่ตนตั้งใจไว้

จากการศึกษาจริยธรรมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม จะพบว่า การปลูกฝังจริยธรรมให้แก่บุคคลจะต้องใช้วิธีการเรียนรู้ ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยการสร้างเงื่อนไขให้บุคคลประสบด้วยตนเอง หรือการให้เป็นแบบอย่างหรือการบอกกล่าวอบรมให้บุคคลเกิดความเชื่อ ทั้งนี้เพื่อให้บุคคลรู้จักควบคุมพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมที่เหมาะสม

จากทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางจริยธรรมที่กล่าวมาแล้ว 3 ทฤษฎี จะเห็นว่าทฤษฎีดังกล่าวมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อสถาบันต่าง ๆ ที่มีบทบาทต่อการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เยาวชนในสังคมให้มีความเจริญเติบโตด้วยความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ รู้ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรควรทำและอะไรไม่ควรทำ ทั้งนี้เพื่อบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าและอยู่ในสังคมได้อย่างร่มเย็น

หนึ่ง ในการอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมมีการติดต่อกันและกันระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมในสังคมอันจะมีอิทธิพลต่อการซึมซับและถ่ายทอดทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนจริยธรรมของบุคคลในสังคม ดังนั้นสภาพแวดล้อมของสังคมจึงมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมพฤติกรรมของบุคคลในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนที่อยู่ในวัยกำลังเติบโต สภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีความผูกพันและใกล้ชิดกับเยาวชนมากที่สุดคือสถาบันครอบครัว ครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมหน่วยแรกที่ทำให้เยาวชนเรียนรู้ถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมและมีอิทธิพลต่อการอบรมนิสัยของเยาวชนให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างราบรื่นและเป็นปกติสุข แต่การจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขย่อมต้องอาศัยแบบแผนของความประพฤติที่ยึดหลักของศีลธรรมซึ่งเรียกโดยทั่วไปว่าจริยธรรมเป็นหลักยึดเหนี่ยว จริยธรรมจึงเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม ซึ่งนอกจากจะมีสถาบันครอบครัวที่มีบทบาทโดยตรงในการถ่ายทอดหรือปลูกฝังแล้ว ยังมีสถาบันที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสถาบันครอบครัวอีก อาทิเช่น สถาบันการศึกษาและสถาบันศาสนา ซึ่งจะกล่าวถึงความสำคัญและบทบาทที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมดังในตอนต่อไป

ตอนที่ 2 บทบาทของสถาบันที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังจริยธรรม

2.1 บทบาทของครอบครัวที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรม

ครอบครัวเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นรากฐานของสถาบันทั้งหลาย มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับสังคมทุกด้าน ชีวิตมนุษย์โดยทั่วไปเกี่ยวข้องกับสังคมในค่านิยมครอบครัว จะเกี่ยวข้องกับค่านิยมนั้น ๆ ครบทุกด้าน เดวิส คิงส์เลย์ (Davis Kingsley) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวต่อสังคมไว้ 4 ประการ ที่สำคัญได้แก่

1. การผลิตสมาชิกใหม่ให้กับสังคม
2. การเลี้ยงดูให้เจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในสังคม
3. การให้สถานภาพทางสังคม
4. การให้การศึกษาอบรมให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม¹

พอล บี ฮอร์ตัน และ เชสเตอร์ เอล ฮันต์ (Paul B. Horton and Chester L. Hunt) ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวที่แตกต่างออกไปอีก โดยกล่าววาทะบทบาทของครอบครัวมี 7 ประการ ได้แก่

1. การควบคุมกิจกรรมทางเพศที่สังคมยอมรับ
2. การผลิตสมาชิกเพื่อให้กับสังคม
3. การให้การศึกษาอบรมให้เป็นผู้ใหญ่เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม
4. การให้ความรักความอบอุ่น
5. การให้สถานภาพทางสังคม
6. การให้ความคุ้มครองป้องกัน
7. ทำหน้าที่เป็นหน่วยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ²

¹Davis Kingsley, Human Society, (New York: Macmillan, 1949), pp. 394-396.

²Paul B. Horton and Chester L. Hunt, Sociology (New York: McGraw-Hill, 1984), pp.238-241.

ส่วน โฮวาร์ด เบกเกอร์ (Howard Becker) และ รูเบนน์ ฮิล (Reuben Hill) ได้แบ่งบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวที่สำคัญไว้ 7 ประการ เช่นกัน ได้แก่

1. มีหน้าที่ผลิตประชากร
2. ปกป้องและให้การเลี้ยงดูเด็ก
3. ผลิตผลในทางเศรษฐกิจ
4. อบรมสั่งสอนเด็ก
5. ใหญ่การศึกษาแก่เด็ก
6. ใหญ่การสันตนาการ
7. ใหญ่ความรักใคร่ซึ่งกันและกันในครอบครัว¹

จากบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวตามที่คั้นะของบุคคลต่าง ๆ ที่ยกมาเป็นสังเขป กล่าวได้ว่า ครอบครัวหรือบ้านเป็นสิ่งคมระดับแรกของมนุษย์ เป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญ เป็นสถาบันทางสังคมหน่วยแรกที่ทำให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นเป็นตัวกำหนดแบบแผนความประพฤติ ความเชื่อและหน้าที่ของสมาชิกตลอดจนการแสดงความสัมพันธ์ต่อกันโดยมีลักษณะแตกต่างออกไปตามลักษณะของวัฒนธรรม² เด็กจะสร้างประสบการณ์ทางสังคมจากครอบครัวขึ้นทีละน้อยเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในครอบครัว ทั้งนี้เป็นไปเพื่อการอบรมบ่มนิสัยสมาชิกของครอบครัวให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ ครอบครัวจึงเป็นหน่วยที่ชี้ให้เห็นทั้งจำนวนและคุณภาพของผู้ที่เกิดมาดีหรือเลวและเป็นแหล่งที่ให้ความคิดหรือความเลวแก่ผู้ที่เกิดมา ความคิดและความชั่วจะปลูกฝังจากครอบครัว จึงกล่าวกันว่า "Family is Unity

¹Howard Becker and Reuben Hill, Family, Marriage and Parenthood (Boston: D.C. Heath & Company, 1955), p.47.

²เรืองรัตน์ ปัญญาขง, "ลักษณะอำนาจนิยมในครอบครัวไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 1.

of Interacting Personalities"¹ ครอบครัวจึงเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดคุณค่าวิธีประพฤติปฏิบัติและมาตรฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม เป็นเสมือนจักรกลของสังคมชุดแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของคนแต่ละคนให้เป็นไปตามลักษณะที่สังคมกำหนดไว้ อันเป็นผลทำให้มนุษยส่วนใหญ่ในสังคมสามารถดำรงชีวิตทางสังคมสอดคล้องต่อกันกับผู้อื่น

องค์ประกอบที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อพัฒนาการทุก ๆ ด้านของสมาชิกในครอบครัว หรือเด็กคือ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ญาติพี่น้องและผู้ดูแลเด็ก โดยเฉพาะ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง จะเป็นผู้ใกล้ชิดติดต่อกับเด็กมากที่สุด เด็กจึงมีโอกาสสังเกตพฤติกรรม ตลอดจนได้รับการถ่ายทอดลักษณะต่าง ๆ เป็นต้นว่า ค่านิยม จิตใจ ลักษณะนิสัย ค่านิยม คุณธรรม ความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของสังคมและบุคลิกภาพ พ่อแม่หรือผู้ปกครองจึงเป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดที่สุด เด็กจะรับเอาหลักเกณฑ์การปฏิบัติตัวในบ้านเป็นแบบการดำเนินชีวิตของเขา ถ้าบิดามารดาเป็นคนชื่อสัตย์สุจริต มีนิสัยรักงาน ชยันตขันแข็ง มีระเบียบวินัยและกล้าหาญไม่ซื่อซลาด ลูก ๆ ก็จะได้เลียนแบบทำตามอย่างในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนั้นบิดามารดาหรือผู้ปกครองจึงมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมให้แก่สมาชิกในครอบครัว

เอ็ม แอล ฮอฟฟ์แมน (M.L. Hoffman) กล่าวว่า ตามปกติแล้วบิดามารดาไม่ผู้จะระหนักในความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของตนในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เด็ก นอกจากนี้ ฮอฟฟ์แมน ยังกล่าวว่า เด็กจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากผู้ใหญ่ทั้งที่ผู้ใหญ่ตั้งใจสอนและไม่ตั้งใจสอน ฉะนั้นผู้ใหญ่ที่เลี้ยงดูเด็กไม่เพียงแต่ให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็ก ทำให้เด็กเกิดความมั่นใจในความรักและความหวังดีของผู้ใหญ่แล้ว การฝึกอุปนิสัยและลงโทษ

¹ปฐาณี จิตวิวัฒนา, สังคมวิทยาเบื้องต้น (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2517), หน้า 72.

เด็ก วิธีการต่าง ๆ มีผลถึงจริยธรรมโดยตรง¹ ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับว่าเด็กจะได้นั้นยอม
 ต้องได้อยู่ใกล้ผู้ใหญ่ที่มีจริยธรรมสูง ซึ่งเด็กพร้อมที่จะเลียนแบบ และลักษณะผู้ใหญ่ที่เด็ก
 ยอมเลียนแบบคือผู้ใหญ่ที่เลี้ยงดูโดยให้ความรัก ความอบอุ่นแก่เด็ก ทำให้เด็กเกิดความ
 มั่นใจในความรักและหวังดีของผู้ใหญ่คนนั้น นอกจากนั้นการควบคุมฝึกนิสัยและลงโทษเด็ก
 ด้วยวิธีการต่าง ๆ ยังมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กโดยตรงอีกด้วย²

สิ่งที่ควรตระหนักในเรื่องจริยธรรมคือควรเน้นที่ภาคปฏิบัติซึ่งจะแสดงออก
 มาเป็นพฤติกรรมเป็นสิ่งสำคัญ ครอบครัวในฐานะที่มีความรับผิดชอบโดยตรงต่อการปลูกฝัง
 จริยธรรมแก่เด็กมากที่สุดจึงควรจะตระหนักในความสัมพันธ์และบทบาทของตนเอง สมจิตร
 วัฒนคุณได้เสนอแนวทางในการปลูกฝังจริยธรรมในครอบครัวที่น่าสนใจ กล่าวคือ

1. การให้ความรักและความเอาใจใส่
2. การเป็นแบบอย่างที่ดี จะช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้และรับเอาแบบอย่าง
 ความประพฤติที่ดีของพ่อแม่
3. การฝึกหัดให้เด็กยอมรับตนเอง ควรมีการกล่าวชมเชยหรือแสดงความ
 พอใจให้เด็กได้รับทราบเมื่อเด็กทำความดี และควรลงโทษหรือแสดงความไม่
 พอใจจากดาวตักเตือน ชี้แจงเหตุผลให้แก่เด็กเมื่อเด็กทำความผิด ทั้งนี้ต้อง
 ไม่แสดงอารมณ์อันรุนแรงเกินกว่าเหตุ และต้องมีความสม่ำเสมอ นอกจากนี้
 ฟังตระหนักไว้เสมอว่าการลงโทษทางจิตใจจะโดยผลในการเปลี่ยนแปลง
 พฤติกรรมใดก็ว่าการลงโทษทางกาย
4. การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 วิทยฐานะเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เป็นการช่วยฝึกให้เด็กได้มีโอกาสใช้ความคิด
 ใช้เหตุผลในการตัดสินใจ และเห็นความสำคัญของตนในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง
 ของครอบครัว
5. การมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบในฐานะเป็นสมาชิกในครอบครัว
 เกี่ยวกับเรื่องนี้พ่อแม่ควรจะมอบหมายให้เหมาะสมกับวัย ตลอดจนกาลเทศะ

¹ อ่างในกองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, โครงการ
 ทดลองหาแบบที่มีประสิทธิภาพต่อการเรียนการสอนจริยธรรม (กรุงเทพมหานคร: ประดิษฐ์
 การพิมพ์, 2527), หน้า 7.

² M.L. Hoffman, op.cit.

และควรชี้แจงเหตุผล เน้นให้เห็นความสำคัญว่าภาระที่เด็กมีส่วนรับผิดชอบนั้น มีความสำคัญต่อตัวเด็กและคนอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ก็จะช่วยให้เด็กมีความเข้าใจ และให้ความร่วมมือในภาระที่มอบหมายใดก็ตาม

6. การให้ความร่วมมือและประสานงานอย่างใกล้ชิดกับโรงเรียนจะช่วย เสริมให้การปลูกฝังจริยธรรมในเด็กไทยลึกลงยิ่งขึ้น¹

ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจะเห็นได้ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมแรกที่ ทำหน้าที่ปลูกฝังและถ่ายทอด (Internalize/Transmit) จริยธรรมให้แก่สมาชิกใน ปรุ่มวัย โดยมีบิดามารดาหรือสมาชิกผู้ใหญ่ในครอบครัวทำหน้าที่ปลูกฝังอบรมโดยตรงเป็น ครั้งคราว หรืออาจทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่สมาชิกผู้เยาว์ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม แต่มีได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะทำหน้าที่ได้เหมือนกัน และถ่ายทอดจริยธรรมแบบ เดียวกันเสมอไป ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางฐานะ เศรษฐกิจและสังคมของแต่ละ ครอบครัว

นอกจากสถาบันครอบครัวที่มีบทบาท เป็นสถาบันแรกที่มุ่งพื้นฐานความรู้สึกรัก ทางค่านิยมจรรยาให้แก่มารดาในครอบครัวแล้ว ยังมีอีกสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสถาบันครอบครัวในการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่เยาวชน คือโรงเรียน ภายในโรงเรียนมีปัจจัยที่สนับสนุนและเสริมสร้างการอบรมบ่มนิสัยที่สำคัญ คงจะกล่าวต่อไปนี้

2.2 บทบาทของโรงเรียนที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรม

โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเป็นตัวแทนของสังคมที่ให้การศึกษารวม อย่างมีแบบแผน เพื่อให้เด็กเรียนวิชาการ จริยธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของสังคม สถาบันการศึกษาจึงมีความสำคัญในการรับหน้าที่ให้การอบรมเรียนรู้เพื่อการ ดำเนินชีวิตในสังคมและมีหน้าที่อื่น ๆ อีก อาทิ เช่น ชนิตา รักรัศมีเมือง ไค้กล่าวถึง หน้าที่ของโรงเรียนที่มีต่อสังคม พอสรุปได้ดังนี้

¹สมจิตร วัฒนกุล, "สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการปลูกฝังจริยธรรม," วารสาร ศึกษาศาสตร์ 2 (2528): 11-12.

1. ถ่ายทอดวัฒนธรรมจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งในอดีตเป็นหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและศาสนา โรงเรียนถ่ายทอดวัฒนธรรมได้โดยทางการจัดหลักสูตรและเนื้อหาวิชา ตลอดจนกระบวนการเรียนการสอน เช่น วิชาศีลธรรม จริยศึกษาและการสอดแทรกค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อ ฯลฯ อันพึงประสงค์แก่นักเรียน
2. ปรับปรุง คัดแปลง แก่ไขวัฒนธรรมของคนรุ่นก่อนให้เหมาะสมกับสภาพหรือโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนไป และในทางกลับกันทำหน้าที่ปรับปรุง คัดแปลง แก่ไขสมาชิกในสังคมให้เหมาะสม กับสภาพจริงของสังคม โรงเรียนกระทำไคโดยการคัดแปลงโปรแกรมการเรียนการสอน และหลักสูตรให้สอดคล้องกับสังคม พรอญกับปรับปรุงพฤติกรรมผู้เรียนให้ตรงกับความต้องการของสังคม
3. เสริมสร้างวัฒนธรรมใหม่ เพราะเหตุที่วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงและเกิดใหม่ไคทุกเวลาและโอกาสในสังคม อีกนัยหนึ่งโรงเรียนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมใหม่มีรูปแบบใหม่ และสร้างสมาชิกรุ่นใหม่ให้เหมาะสมกับรูปแบบนั้น ๆ ควย¹

นอกจากนี้ ปรุาณี ฐิติวัฒนา ไค่กล่าวถึงหน้าที่ของการศึกษาไว้ดังนี้

1. การขัดเกลาทางสังคม
2. การจัดสรรบทบาท
3. การถ่ายทอดวัฒนธรรม
4. กำหนดความสามารถเฉพาะทาง
5. บทบาทในการนำการเปลี่ยนแปลง²

เท่าที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นจะพบว่านอกจากโรงเรียนจะมีบทบาทและหน้าที่ในทางวิชาการแล้วยังมีบทบาทที่สำคัญในการอบรมนิสัยให้สมาชิกในสังคมไคมีคุณธรรม ความดีอีกทางหนึ่งควย โรงเรียนจึงเปรียบเสมือนสถาบันที่มีหน้าที่หล่อหลอม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่มสมาชิกในสังคม จึงเป็นสถาบันทางการศึกษาที่สำคัญสถาบันหนึ่งไคยิ่งหย่อนไปกว่าสถาบันครอบครัว และสถาบันศาสนา แต่ในบางสังคม อาทิสังคม

¹ชนิตา รัชพัลเมือง, สังคมวิทยาการศึกษา (คำบรรยายวิชาสังคมวิทยา การศึกษา, ภาควิชาสารัตถศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 75.

(เอกสารอัดสำเนา)

²ปรุาณี ฐิติวัฒนา, สังคมวิทยาเบื้องต้น, หน้า 126.

ชาวมุสลิมจะมีสถาบันการศึกษาทำหน้าที่โดยตรงในการอบรมบ่มนิสัยแก่สมาชิกของสังคม โดยอยู่บนพื้นฐานของหลักการทางศาสนา ทั้งนี้เนื่องด้วยการศึกษาในทัศนะของอิสลามมิได้จำกัดเฉพาะทางโลกหรือทางธรรมทางใดทางหนึ่งเท่านั้น แต่ท่านศาสดามูฮัมมัด (ศ็อลลา) ได้เรียกร้องให้มุสลิมทุกคนศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป โดยการศึกษาทางโลกเพื่อให้ความรู้ ความชำนาญในวิชาชีพสาขาต่าง ๆ เพื่อจะได้สามารถประกอบอาชีพและดำรงตนอยู่ในโลกด้วยความผาสุก ส่วนการศึกษาทางธรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ให้สามารถประกอบศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง ทั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดี ประพฤติตนในทางที่ดีที่ชอบ สามารถอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างปกติสุข ซึ่งในอดีตจะมีปอเนาะเป็นสถานที่ให้การศึกษาด้านศาสนาหรือทางธรรม แต่ในปัจจุบันได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ในรูปของโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม มีหลักสูตรครบที่ เป็นระบบในการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งนอกจากจะให้ความรู้ทางด้านศาสนาแล้วยังมีบทบาทอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมบ่มนิสัยให้เยาวชนมุสลิมอยู่ในคุณธรรมความดีและปฏิบัติตนอยู่ในแนวทางของศาสนา เพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างผาสุก

จากบทบาทและหน้าที่ของสถาบันการศึกษาหรือโรงเรียนดังกล่าวข้างต้น กล่าวได้ว่าสถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความคิดให้แก่สมาชิกในสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญที่จะให้สมาชิกของสังคมมีความรู้ มีความสามารถ มีคุณธรรม มีวัฒนธรรม สามารถทำประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ดังนั้นโรงเรียนนอกเหนือจากการสอนวิชาชีพต่าง ๆ ให้แก่นักเรียนแล้ว โรงเรียนยังทำหน้าที่ปลูกฝังคุณความดีที่ควรประพฤติหรืออีกนัยหนึ่งคือจริยธรรมให้แก่สมาชิกของสังคมต่อจากครอบครัวอีกด้วย แต่มีวิธีการปลูกฝังถ่ายทอดและประเมินผลอย่างเป็นระบบ แต่เท่าที่ผ่านมาจากการวิจัยของ วชิรญา บัวศรี และ สุพันธ์ ศลโกสุม พบว่า

การปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียนไม่ได้ผลเท่าที่ควร สาเหตุของปัญหามีมากมาย แต่ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ครูผู้ทำหน้าที่สอนจริยศึกษา ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องจริยธรรมดีพอ ทั้งในค่านิยม เนื้อหาของจริยธรรม และธรรมชาติของพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ ทำให้มีผลไปถึงวิธีการปลูกฝังจริยธรรมด้วย¹

¹วชิรญา บัวศรี และ สุพันธ์ ศลโกสุม, อ้างใน จิตา สิทธิฤทธิ์, พัฒนาการทาง ค่านิยมและการปลูกฝังจริยธรรมในสถานศึกษา, " มิตรรู 22 (15 ธันวาคม 2523): 16.

ในปี พ.ศ. 2524 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการสอนจริยศึกษา กล่าวคือ

ผู้สอนมิได้สอนจริยศึกษาแต่กลับไปสอนอ่านไทย โดยใช้เนื้อหาของจริยศึกษาเป็นส่วนใหญ่ เช่นสอนเรื่องมารยาทผู้สอนก็ให้อ่านและท่องจำเนื้อหาว่า ผู้มีมารยาทของมีสัมมาคารวะ รู้จักที่ต่ำที่สูง ฯลฯ แทนที่จะจัดกิจกรรมให้เด็กเห็น เขาใจ เลื่อมใสและปฏิบัติจริงโดยติดตามผลการปฏิบัติ¹

จอห์น คิวอี้ นักการศึกษาที่สำคัญและเป็นบุคคลแรกที่วางรากฐานจริยศึกษาขึ้นในโรงเรียน ได้เสนอแนวคิดที่สำคัญคือ "ให้ถือว่าโรงเรียนคือชุมชนที่เด็กมีโอกาสฝึกฝนหลักจริยธรรม หลักสูตรและการสอนควรจะเน้นให้เกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติมากกว่าการจำ และถือว่าจริยศึกษาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อเด็ก เช่นเดียวกับวิชาอื่น ๆ"² ดังนั้นวิธีการสอนจริยศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญควรแก่การศึกษา เนื่องด้วยการสอนจริยศึกษาเป็นสิ่งที่สอนยากไม่เหมือนกับสอนความรู้ เพราะการสอนจริยศึกษามีให้สอนให้อ่านได้ ท่องจำได้ แต่เป็นการสอนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเดิมไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์

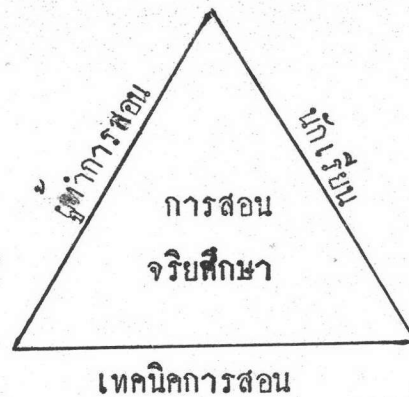
2.2.1 หลักเบื้องต้นในการสอนจริยศึกษา

เมธี บิลันชานนท์ ได้กล่าวถึงการสอนจริยศึกษาว่าถ้าจะให้ได้อย่างดีต้องอาศัยองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ³

¹ อ่างใน ชัยพร วิชาวุช และ ชีระพร อูวรรณโณ, "แนวคิดและพัฒนาการใหม่ในการปลูกฝังจริยธรรม," วารสารครูศาสตร์ 11 (กรกฎาคม 2525): 37-38.

² สมจิตร วัฒนกุลัง, "สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการปลูกฝังจริยธรรม," วารสารศึกษาศาสตร์, หน้า 13.

³ เมธี บิลันชานนท์, "การสอนจริยศึกษาในโรงเรียน," ครูปริทัศน์ 7 (มกราคม 2525): 54-59.

ครูผู้สอนควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนในการประพฤติปฏิบัติ เป็นผู้ที่มีความเมตตา กรุณา มีหลักจรรยาประจำใจในการเลือกทางเดินในชีวิตของตน รู้จักที่จะเลือกวิธีการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละกลุ่มแต่ละพวก และ โดเสนอเทคนิคเพื่อเป็นแนวทางในการสอนจรรยาศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

1. การจัดกลุ่มศึกษาและแก้ปัญหา โดยแบ่งนักเรียนเป็นสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งเป็นผู้ศึกษา อีกกลุ่มหนึ่งเป็นฝ่ายคิดหาทางแก้ปัญหา ปัญหาที่สร้าง ขึ้นเป็นปัญหาที่มีความขัดแย้งกันแต่ละองค์คัดสนใจหาทางเลือกอย่างใดอย่าง หนึ่ง โดยใช้วิธีการที่เรียกว่า "การใช้วิธีผลกลุ่มใหญ่เกิดประโยชน์"
2. การเล่านิทาน โดยครูเล่านิทานซึ่งมีแง่คิดในทางจรรยาธรรมแล้ว ให้แบ่งกลุ่มอภิปรายปรึกษากันว่า ตัวละครในเรื่องนี้ใครเร็วที่สุด เลวปาน กลาง เลวน้อย คดีที่สุด คดีน้อยที่สุด แล้วรวมกันเขียนเป็นรายงาน ซึ่งในขณะที่ ปรึกษากันว่าใครดี ใครเลวนั้น จะช่วยกล่อมเกล่าจิตใจเด็กในเรื่องจรรยาธรรม โดมาก
3. การแสดงประกอบการสอนสุภาษิต เพื่อให้สุภาษิตนั้นเป็นที่ซาบซึ้ง พอดีเด็กจะเข้าใจเป็นแนวปฏิบัติได้
4. เรียงความปากเปล่า โดยให้นักเรียนช่วยกันเล่า เรื่องที่ทราบดี อยู่แล้ว หรือการเรียงความจากเรื่องที่สอนแล้ว การสอนวิธีนี้จะเป็นการรวม ทบทวนบทเรียนที่ทำใ้หมรรยากาศการเรียนรู้สนุกสนานและช่วยให้จดจำได้มากขึ้น
5. การเล่านิทานโดยใช้นิทานง่าย ๆ วิธีนี้จะเพิ่มความสนใจในการ เล่านิทาน เพื่อส่งเสริมจรรยาธรรมมากกว่าการเล่าด้วยปากเปล่า
6. การใช้ข่าวจากหนังสือพิมพ์สอนจรรยาศึกษา การสอนวิธีนี้จะต้อง เป็นผู้เก็บรวบรวมภาพข่าว เหตุการณ์และเนื้อหาข่าวที่แสดงให้เห็นผลของ การประกอบกรรมดี กรรมเลว แลวนำส่วนนั้นมาตั้งเป็นปัญหาให้นักเรียน อภิปราย
7. การใช้คำประพันธ์และเพลงประกอบการสอน

ต้องจัดทำในรูปของแบบทดสอบเพียงอย่างเดียว แต่สามารถนำเทคนิคของ
การสังเกต การสัมภาษณ์ สังคมมิติ เพื่อทราบข้อมูลต่าง ๆ จากผู้ที่เกี่ยวข้อง
ของมาไซ เพื่อจะโคคติดตาม ปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรมกันต่อไปได้¹

นอกจากเทคนิควิธีการสอนจริยศึกษา รวมตลอดถึงการจัด
สภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการปลูกฝังจริยธรรมในโรงเรียนดังกล่าวมา
แล้ว ครูซึ่งถือเป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่งที่จะมีบทบาทในการปลูกฝังหรือถ่ายทอดจริยธรรม
ให้แก่เด็กจึง เป็นสิ่งที่ควรแก่การสนใจอย่างยิ่ง เพราะจากการวิจัยพบว่าวิธีการปลูกฝัง
จริยธรรมที่ได้ผลดีประการหนึ่งคือ การมีตัวแบบที่ดี² ครูถือได้ว่าเป็นตัวแบบให้กับเด็ก
ได้มากเพราะในสังคมไทย ครูถือได้ว่าเป็นผู้ที่ใกล้ชิดเด็กและให้การอบรมสั่งสอนเด็ก
เป็นที่สอง รองจากพ่อแม่ของเด็ก ซึ่งในอดีตที่ผ่านมาเป็นที่ยอมรับว่า ครูคือปูชนียบุคคล
และตามทฤษฎีอิทธิพลของสังคมกล่าวว่า "ตัวแบบที่มีอิทธิพลให้เด็กคล้อยตามได้มากที่สุด
พ่อแม่ ผู้ใหญ่ในสังคม ครูที่เขารัก และเพื่อน"³

2.2.3 ครู

เจดีย์ว บุรีภักดิ์ และคณะ ได้กล่าวถึงลักษณะของครูที่ดีซึ่งเป็น
ผลจากการวิจัยพบว่า ลักษณะที่จำเป็นของครูคือความเที่ยงธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต
การตรงต่อเวลาและรับผิดชอบงาน ความประพฤติ การยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนาและ
พระมหากษัตริย์ การค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ ความสามารถในการใช้ภาษาสื่อสารและ

¹ สมจิตร์ วัฒนกุลสิง, "สิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการปลูกฝังจริยธรรม," วารสาร
ศึกษาศาสตร์: 15-16.

² กวางเคื่อน พันธมนาวิน, จริยธรรมในสังคมไทยในทัศนะนักพฤติกรรมศาสตร์,
หน้า 22.

³ โทศล มีคุณ, "จริยศึกษาเพื่อการสร้างเสริมการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม
และทักษะการสอนบทบาท," (ปริทัศน์พันธคุณภูมิบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, 2522), หน้า 26. (อัครสำเนา)

ลักษณะอื่น ๆ ลดหล่นกันลงไปตามลำดับ ซึ่งเมื่อนำเอาลักษณะเหล่านี้มาจัดกลุ่มจะได้
ลักษณะของครูที่ดี 5 ด้านด้วยกันคือ

1. มีความรู้ดี มีการค้นคว้าหาความรู้และนำความรู้ไป
ใช้ให้เกิดประโยชน์อยู่เสมอ
2. สอนดี สามารถใช้ภาษาได้ดี มีเทคนิคในการโน้มน้าว
นำจิตใจคนและสามารถประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างได้ ไม่เพียงแต่พูดอย่างเดียว
3. สุขภาพดี รู้จักป้องกันโรคติดต่อ งดกับสิ่งเสพติด
ทั้งปวง ไม่เสเพล และรู้จักรักษาอารมณ์ให้มั่นคง
4. ประพฤติดี มีความซื่อสัตย์ เที่ยงธรรม มีเมตตา ชยัน
อดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง
5. มีน้ำใจประชาธิปไตย มีเหตุผล กล้าพูด กล้าทำ กล้า
เผชิญความจริง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
แต่ถ้าเรียงลำดับความสำคัญของลักษณะของครูที่ดีของคำถามที่
กำหนดจากการวิจัยพบว่า ลักษณะครูที่ดีที่มีความสำคัญตามลำดับ ดังนี้

1. ลักษณะด้านคุณธรรมและความประพฤติ
2. ลักษณะด้านการเป็นพลเมืองดีในสังคม
3. ลักษณะด้านการอบรม แนะนำ ปกครอง
4. ลักษณะด้านการสอน
5. ลักษณะด้านมนุษยสัมพันธ์
6. ลักษณะด้านบุคลิกลักษณะ
7. ลักษณะด้านสุขภาพกายและจิต
8. ลักษณะด้านวิชาการ¹

จากผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ความต้องการของสังคมไทยต้องการ
ครูที่มีคุณธรรมและความประพฤติดีมากที่สุด ส่วนด้านบุคลิก ท่าทาง รูปร่าง หน้าที่นั้น มีความ

¹ เฉลียว บุรีภักดิ์ และคณะ, การวิจัยเรื่องลักษณะของครูที่ดี (กรุงเทพมหานคร:
กรมการฝึกหัดครู, 2520), หน้า 363-368.

จำเป็นน้อย

นอกจากบุคลิกลักษณะของครูแล้ว ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนก็มีความสำคัญเช่นกัน ดังที่ เลวิน เค อา ลิปปีต และ เลวิน ไวท์ (Lewin K.R. Lippert and Lewin White) ได้ทำการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครูโดยแบ่งปฏิสัมพันธ์ออกเป็น 3 แบบ สรุปผลออกมาดังนี้

1. กลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครูเป็นแบบอัตตาธิปไตย ครูจะเป็นผู้กำหนดเนื้อหา วิธีสอนและกิจกรรมทุกอย่างให้เด็ก ครูมอบหมายงานให้ทำโดยไมแจจคมงหมวย นักเรียนจะตองปฏิบัติตาม ครูไม่รับฟังขอโตแยงตาง ๆ ปฏิสัมพันธ์แบบนี้เด็กจะทำงานสำเร็จและมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียน แต่ในคานบุคลิกภาพ การปฏิสัมพันธ์แบบนี้ทำให้เด็กเป็นคนก้าวร้าว เนื่องจากรู้สึกวาทนเองถูกบังคับกดขี่ ถ้ามีโอกาสวิพากษ์วิจารณ์ก็จะแสดงออกอย่างรุนแรง โดยเฉพาะในขณะลับหลังครู เด็กจะขาดความรับผิดชอบ การริเริ่มและความเป็นผู้นำ
2. กลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเป็นแบบปล่อยปละละเลย กลุ่มนี้จะมีลักษณะตรงข้ามกับกลุ่มแรก คือครูไม่เอาใจใส่ สอนตามเรื่องตามราว ปล่อยให้เด็กทำตามความพอใจ การเรียนการสอนแบบนี้ไม่ส่งเสริมบุคลิกภาพที่ดี เด็กจะเป็นคนทำงานไม่เป็น ไม่รู้จักรับผิดชอบ ใวใจไม่โต และไม่สามารถเป็นผู้นำที่ดีได้
3. กลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์แบบประชาธิปไตย กลุ่มนี้ครูจะคำนึงถึงและให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนและวางแผนจัดกิจกรรมตาง ๆ ครูเป็นผู้คอยแนะนำช่วยเหลือให้การเรียนเป็นไปโดยถูกต้อง มีกิจกรรมที่เหมาะสม มีการออกความคิดเห็น การรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์แบบนี้ทำให้เด็กรู้จักมีความร่วมมือและเคารพซึ่งกันและกัน มีลักษณะความเป็นผู้นำ การริเริ่มสร้างสรรค ความรับผิดชอบ¹

¹Lewin K.R. Lippert and Lewin White, "Patterns of Aggressive Behavior in Experimentally Created, Social Climate," Journal of Social Psychology 10 (September 1939): 271-299.

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งลักษณะครูที่ดีและปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนนับว่ามีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมคุณลักษณะที่ดีให้แก่เยาวชนที่กำลังอยู่ในวัยที่กำลังศึกษาเล่าเรียน โดยเฉพาะในวัยประถมศึกษาซึ่ง เด็กจะรับเอาแบบอย่างความประพฤติที่ตนใคร่รู้ได้เห็นมาเป็นแบบอย่างให้แก่ตนเองได้โดยง่าย

ดังนั้นโรงเรียนซึ่ง เป็นสถาบันทางสังคมแห่งหนึ่งจึงมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังจริยธรรม โดยมีหลักสูตรบทเรียนที่แน่นอน มีวิธีการปลูกฝังและถ่ายทอด ตลอดจนการประเมินผลอย่างมีระบบ นอกจากนี้ยังปลูกฝังโดยผ่านกระบวนการกิจกรรมนอกหลักสูตรหรือบทเรียน หรือกำหนดระเบียบและเงื่อนไขของโรงเรียนที่นักเรียนต้องปฏิบัติ อาทิเช่น นักเรียนต้องมาโรงเรียนให้ตรงเวลา ต้องทำงานที่ครูมอบหมายให้เสร็จด้วยตนเอง ซึ่งนับเป็นอิทธิพลที่เกิดขึ้นโดยไม่ตั้งใจ (Unintended Effects) แต่มีผลต่อการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีงามให้แก่เด็กนักเรียนเป็นอย่างมาก

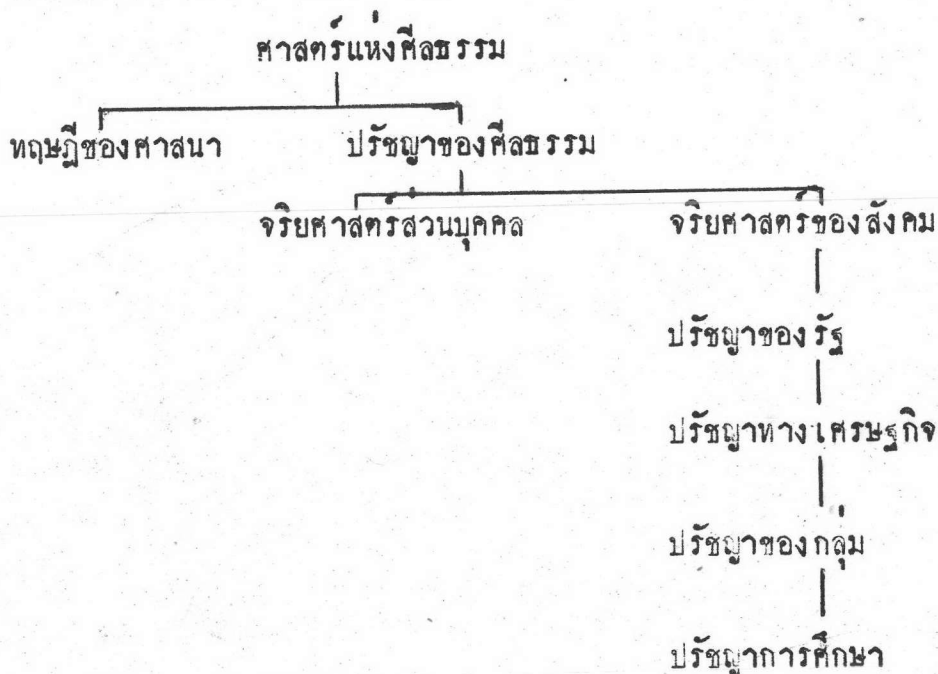
สถาบันอีกแห่งหนึ่งที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการปลูกฝังจริยธรรมคือ สถาบันทางศาสนาซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงให้ประพฤติกิ ติ ประพฤติชอบตามแนวทางของศาสนาทั้งนี้ เพื่อความสันติสุขของสมาชิกในสังคม ดังจะกล่าวถึงบทบาทของสถาบันทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังจริยธรรมดังนี้

2.3 บทบาทของสถาบันศาสนาที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรม

ศาสนานับว่ามีบทบาทสำคัญในการสั่งสอนให้เยาวชนประพฤติดีประพฤติชอบอยู่ในศีลในธรรม เมื่อเติบโตขึ้นก็เป็นผู้ใหญ่ที่ดี สามารถทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคม เนื่องด้วยศาสนาทุกศาสนาก็จะมีการบรรยายหรืออธิบายหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับบุญบาป คืออธิบายว่าอะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว อะไรทำไปแล้วคนอื่นเห็นว่าดี อะไรทำไปแล้วคนอื่นเห็นว่าไม่ดี ฯลฯ อันเป็นส่วนที่เรียกว่าศีลธรรม (Morality) หรือในวิชาปรัชญาเรียกว่าจริยธรรม (Ethic)¹ ดังนั้นหลักเกณฑ์ที่ศาสนาวางไว้สำหรับ

¹ วราคม ทิสุกะ, มนุษย์กับสังคม (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2527), หน้า 309.

สมาชิกในสังคมได้ปฏิบัติตามนี้ เรียกว่าจริยธรรม¹ คือธรรมชาติที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ แต่ในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการใช้คำว่าจริยศึกษา โดยแยกศัพท์ออกเป็นจริย ซึ่งมีรากศัพท์มาจากสันสกฤต แปลว่าความประพฤติ และคำว่าศึกษามาจากสันสกฤตว่าศึกษา แปลว่า เรียน การศึกษา เมื่อรวมกันเข้าเป็นจริยศึกษาจึงหมายถึง การศึกษาเล่าเรียนเกี่ยวกับความประพฤติ นั่นคือเรียนว่าอะไรควรประพฤติ ไม่ควรประพฤติ โดยถือเกณฑ์ทางศีลธรรมของสังคมเป็นหลัก ซึ่งสามารถศึกษาที่มาของจริยธรรมได้จากแผนภูมิดังนี้²

¹มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา 213 322
สื่อการสอนระดับประถมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาชิราช,
2525), หน้า 136.

²สมบัติ มหารศ, สังคมศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา (กาฬสินธุ์: ประสาน
การพิมพ์, 2523), หน้า 61.

จากแผนภูมินี้ กล่าวได้ว่าในการศึกษาจริยธรรมก็คือการศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวกับศีลธรรมเป็นส่วนมากนั่นเอง แซมมวล โคนิก (Samuel Koenig) ได้พยายามอธิบายศีลธรรมในความหมายเกี่ยวกับจริยธรรมหรือจริยศึกษา (Ethic or Ethics) โดยกล่าวว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยเชื่อว่าศีลธรรมเป็นผลของวิวัฒนาการ มนุษย์เรานั้นได้เกิดมีความรู้สึกทางศีลธรรม หรือคุณค่าทางศีลธรรมในขณะที่เขาคำเนินชีวิตประจำวัน และความรู้สึกในเรื่องคุณค่าทางศีลธรรมนี้ในระยะต่อมาก็นำมารวมเข้ากับศาสนา ซึ่งเป็นที่ปรากฏชัด เจนว่าศาสนานั้นมีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งในการสนับสนุนส่งเสริมคุณค่าทางศีลธรรม¹ และมีอิทธิพลต่อเนื่องไปถึงการจัดการศึกษา เนื่องด้วยความคิดและความเชื่อหรือหลักศาสนาจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อปรัชญาการศึกษา² ซึ่งเป็นแนวนโยบายในการจัดการศึกษา โดยมีโรงเรียนเข้ามามีส่วนในการสอนศาสนาแต่มีได้สอนศาสนาโดยตรงเป็นเพียงการสอนในแง่ของจริยธรรมตามเกณฑ์ของหลักสากลกว้าง ๆ เท่านั้น ศาสนาจึงยังมีบทบาทโดยตรงต่อการเสริมสร้างจิตใจของมนุษย์ให้เกิดความรับผิดชอบต่อการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา ซึ่งยังผลให้สังคมเป็นปึกแผ่น และมีความมั่นคงศาสนาโดยทั่วไปจะประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ ดังนี้คือ

1. มีศาสดาผู้ประกาศศาสนา อาทิพระพุทธเจ้า พระเยซูคริสต์และพระนบีมูฮัมหมัด
2. มีคำสอนทางธรรม และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติหรือคัมภีร์ศาสนา กล่าวคือพระพุทธศาสนามีคัมภีร์พระไตรปิฎก คริสต์ศาสนามีพระคัมภีร์ใหม่หรือ New Testament และศาสนาอิสลามมีพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน
3. มีคณะบุคคลที่เรียกว่า พระ หรือนักบวช
4. มีศาสนสถาน หรือสถานศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัด โบสถ์ มัสยิด
5. มีพิธีกรรมหรือพิธีเคารพบูชาที่แสดงความซึ้งหรือความศักดิ์สิทธิ์

¹ วราคม ที่ซุกะ, มนุษย์กับสังคม, หน้า 338.

² ชนิตา รัทษพลเมือง, สังคมวิทยาการศึกษา, หน้า 164.

ในฐานะที่ศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งในสังคม ดังนั้นจึงมีการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกับสถาบันอื่น ๆ เพื่อการดำรงอยู่ของสังคม พอสรุปได้ดังนี้

1. เป็นสื่อของการอบรมให้รู้ระเบียบทางสังคม (Socialization)
นั่นคือเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลเรียนรู้เพื่อปรับตัวเข้ากับระเบียบทางสังคมและปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับมาตรฐานของสังคม พร้อมกับหลีกเลี่ยงสิ่งที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม กระบวนการนี้รวมเอาการเรียนรู้เพื่อจะเข้ากับบุคคลอื่นใ้ รวมทั้งการสร่างจุดมุ่งหมายในชีวิตสำหรับบุคคล สถาบันทางศาสนาจึงมีส่วนช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับปทัสถานและควนิยมในสังคม และช่วยให้บุคคลมีอุดมคติในการดำรงชีวิต นอกจากนี้ยังมี การให้รางวัลแก่ผู้ปฏิบัติและทำโทษผู้ทำผิด
2. เป็นสื่อของการกำหนดสถานภาพ (Status-Giving Agency)
ในบางสังคมบุคคลที่จะได้รับการเชื่อถือจากประชาชนว่าเป็นคนดี สมควรแก่การถูกเลือกเป็นตัวแทนไปนั่งในสภา จะต้องเป็นคนผู้สังกัดศาสนาให้คนเห็นชัด มิฉะนั้นจะไม่มีโอกาสถูกเลือก ศาสนาจึงมีส่วนช่วยกำหนดสถานภาพของบุคคล และจำแนกความแตกต่างของชั้นทางสังคม เช่น ผู้ที่เป็นนักบวชจะมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าผู้ที่เป็นฆราวาส เป็นต้น
3. ช่วยให้เกิดความรู้สึกว่ามีอยู่ในสังคม (Social Identity)
บุคคลที่นับถือศาสนาเดียวกัน จะมีความรู้สึกสนิทสนม และใกล้ชิดกัน และมักจะช่วยเหลือกันเมื่อสมาชิกคนใดใครได้รับความเดือดร้อนก็จะได้รับการช่วยเหลือ ซึ่งทำให้เกิดความอบอุ่นแก่สมาชิก
4. ช่วยทำให้สังคมเป็นปึกแผ่น (Social Solidarity)
ในขณะที่เดียวกันกับที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมนั้น ศาสนาช่วยส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นทางสังคม เมื่อมีกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาบุคคลจะมาประกอบรวมกัน เช่น การบำเพ็ญกุศล
5. ศาสนาเป็นสื่อการควบคุมสังคม (Social Control)
ศาสนาปฏิบัติหน้าที่สำคัญที่สุด คือ การสั่งสอน อบรม และการโน้มน้าวจิตใจของบุคคลให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ศีลธรรม และค่านิยมของกลุ่ม
6. ศาสนาเป็นสถาบันสวัสดิการสังคม (Social Welfare)
สถาบันทางศาสนา ได้มีบทบาทมานานแล้วในการให้สวัสดิการแก่ประชาชน เช่น ศาสนาพุทธวัดเป็นสถานที่สำหรับการศึกษาเล่าเรียน เป็นแหล่งให้ความช่วยเหลือพัฒนาฝีมืองานนันทศิลป์ เป็นหอพักสำหรับเด็กนักเรียน และเป็นแหล่งให้คำแนะนำแก่ประชาชนยามประสบปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต เป็นต้น¹

¹จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาศาสนา (กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, 2525), หน้า 29-30.

จากหน้าที่ของสถาบันศาสนาทั้ง 6 ประการ กล่าวได้ว่า ศาสนามีบทบาทสำคัญมากต่อชีวิตและสังคม เป็นสิ่งเสริมสร้างจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมเป็นแบบแผนของความประพฤติที่ยึดหลักของศีลธรรมที่อิงหลักทางศาสนา ศาสนาจึงจัดเป็นบรรทัดฐานของสังคมอย่างหนึ่ง¹ จากการศึกษาตามพิธีกรรม และตามหลักคำสอนของศาสนานั้น ๆ ซึ่งต่างศาสนาต่างสังคมกันก็ย่อมจะมีแนวคิดความเชื่อ และวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกันไป อาทิ ศาสนาอิสลาม คำสอนตามหลักศาสนาอิสลามจะเป็นธรรมเนียมแห่งชีวิตของผู้ที่นับถือศาสนานี้ โดยมีคัมภีร์อัล-กุรอาน เป็นประมวลคำสอนตามแนวทางของศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย จนกล่าวได้ว่าแทบทุกอิริยาบถในการปฏิบัติศาสนกิจ และกิจวัตรประจำวันของคนมุสลิมตั้งแต่ลืมตาตื่นนอนในตอนเช้าจนกระทั่งหลับตานอนในตอนค่ำ มีความเกี่ยวพันอย่างแนบแน่นกับบทบัญญัติในคัมภีร์อัล-กุรอาน อาทิเช่น การนมาซ ซึ่งชาวมุสลิมทำเป็นสิ่งแรกเมื่อตื่นนอน การชำระล้างร่างกาย การบริโภคน้ำและอาหาร การปฏิบัติระหว่างบุคคลในครอบครัว ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีบทบัญญัติที่กำหนดระเบียบแบบแผน และวิธีการไว้อย่างชัดเจน เป็นคำสอนที่มีระเบียบแบบแผนให้ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม ความดีงาม ซึ่งตามหลักการของศาสนาอิสลามเน้นให้มวลมุสลิมกระทำความดี ประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ดีงาม ดังปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอาน ความว่า "... จงแข่งขันกันในความดีไม่ว่าผู้เจ้ายะอยู่หนใด อัลเลาะห์จะทรงนำผู้เจ้ายารวมกัน..."² และ "ผู้เจ้ายารวมมือกันประกอบความดี และมีความยำเกรงและจงอยากร่วมมือกันเพื่อประกอบความชั่ว ..." ³ คำสอนที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัล-กุรอาน ล้วนแล้วแต่จะช่วยให้บังเกิดความสงบเรียบร้อย และความดีงามในสังคมของชาวมุสลิมทั้งสิ้น ซึ่งนับเป็นรากฐานที่สำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมเป็นส่วนรวม

จึงกล่าวได้ว่าศาสนานอกจากจะเป็นสถาบันหลักที่สำคัญในทุกสังคมแล้วยังเป็นที่ตั้งแห่งความศรัทธา สามารถจูงใจหรือผูกใจศาสนิกชนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมไว้ด้วยคุณธรรม ซึ่งเป็นหลักการของแต่ละศาสนา เพื่อให้ศาสนิกชนยึดเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคม

¹จรัญ พรหมอยู่, ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: โอเคียนส์โตร์, 2526), หน้า 59.

²อัล-กุรอาน บทที่ 2 โองการที่ 148

³อัล-กุรอาน บทที่ 5 โองการที่ 2

2.4 สภาพแวดล้อมกับการส่งเสริมจริยธรรม

แม้ว่าครอบครัว โรงเรียนหรือสถาบันศาสนาจะมีส่วนสำคัญในการที่จะช่วยกันปลูกฝังจริยธรรมให้แก่เยาวชนก็ตาม แต่สภาพสังคมซึ่งแวดล้อมตัวเด็กไม่ได้สนับสนุนให้เด็กเกิดทัศนคติที่ดีแล้ว เด็กก็มีโอกาสที่จะเรียนรู้ และเลียนแบบในสิ่งที่ไม่ถูกต้องจากสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ได้ การให้ความรู้ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องของสื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ และแม้แต่การประพฤติปฏิบัติที่ไม่ถูกต้องของผู้ใหญ่ในสังคมก็จะทำให้เด็กได้รับทัศนคติที่ไม่ถูกต้องในเรื่องเหล่านั้นได้ นอกจากนี้ยังเป็นผลทำให้เด็กเกิดความขัดแย้งในการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันได้ และอาจจะมีปัญหาสืบเนื่องมาจนถึง การประพฤติปฏิบัติในครอบครัวและในโรงเรียน ดังนั้นการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาทางจริยธรรมจึง เป็นสิ่งที่ควรให้ความสำคัญ ในขณะที่เดียวกัน ก็จะต้องสร้างสภาพทางจิตใจให้เหมาะสมควบคู่กันไปด้วย การจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อบังคับหรือส่งเสริมให้คนทำดี ละเว้นความชั่วนั้นทำได้ไม่ยาก ถ้ามีพลังหรือกำลังเพียงพอในการที่จะให้คนหรือโทษแก่ผู้กระทำ และทำดีอย่างสม่ำเสมอ แต่การที่จะสร้างสภาพทางจิตใจให้เหมาะสมที่บุคคลจะกระทำความคิด ละเว้นความชั่วในทุกสถานการณ์ทั้งที่มีผู้รู้เห็นหรือไม่มีผู้รู้เห็นก็ตาม สิ่งนี้เป็นของยากกว่าหลายเท่า เพราะเป็นการป้องกันปัญหาที่ใดผลอย่างสมบูรณ์และถาวร¹ อย่างไรก็ตามการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมอย่างเหมาะสมก็เป็นวิธีการที่ช่วยยกระดับจิตใจของประชากรได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ดังที่ เอล โคล เบอร์ก โคกกล่าวไว้ว่า ประชากรจะมีจริยธรรมสูงได้จะต้องเริ่มจากการอยู่ใต้อสภาพแวดล้อมที่ถือความยุติธรรมเป็นหลัก ถ้าเปรียบเทียบการปลูกฝังจริยธรรม เช่นเดียวกับการปลูกพืช นอกจากความสมบูรณ์ของเมล็ดพืช (ตัวเด็ก) แล้ว สิ่งแวดล้อม ดินฟ้า อากาศ ก็ย่อมเป็นสิ่งสำคัญด้วย ดังนั้นการจัดสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้องเหมาะสม ย่อมเป็นทางหนึ่งที่ทำให้เยาวชนเกิดจริยธรรมได้ดียิ่งขึ้น

¹ ควง เคื่อน พันธุมนาวิณ, พฤติกรรมศาสตร์ เล่ม 2 จิตวิทยาจริยธรรม และจิตวิทยาภาษา (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 63.

ตอนที่ 3 ชุมชนมุสลิม

3.1 ความหมายของ คำว่า อิสลาม และมุสลิม

ความหมายของคำว่า "อิสลาม"

กรมการศาสนา กล่าวว่า อิสลาม เป็นศัพท์ภาษาอาหรับ มาจากคำว่า "อัลละมะะ" แปลโดยพยัญชนะว่า สานติ ความปลอดภัย ความสงบสุข การยอมรับ และ ได้ให้ความหมายของคำว่า อิสลาม คือ การปฏิบัติและน้อมตามบัญญัติแห่งศาสนา อันเป็นที่รู้จักกันได้ ซึ่งพระศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลา) โต้แย้งมา¹

สง่า วิไลวรรณ และคณะ ได้กล่าวถึง คำว่า อิสลาม แปลว่า สันติ สงบ หมายถึง การน้อมนอบน้อมตนโดยน้อมนอบอย่างสิ้นเชิงยังประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้า แต่เนื่องจากอิสลามมิได้มีแค่เฉพาะพระธรรมคำสอน และจริยธรรมอันดีงามเพียงแค่นั้น เพราะได้รวบรวมเอาทุกศาสตร์ ทุกแขนง ทุกแง่มุม ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและการเจริญพัฒนาในการยังชีพอย่างครบถ้วนสมบูรณ์เอาไว้ในตัวอย่างเบ็ดเสร็จ ดังนั้นอิสลามจึงน่าจะอยู่ในฐานะ "ระบอบ" คือระบอบสันติธรรมในการดำเนินชีวิตมากกว่า "ศาสนา"²

สุวรรณ เพชรนิล กล่าวว่า อิสลามเป็นภาษาอารบิก แปลว่า การนอบน้อมใจไว้แก่พระเจ้า หรืออีกนัยหนึ่ง อิสลาม หมายถึง การเข้าถึงสันติ เพราะมาจากคำว่า "อะลาม" ที่แปลว่าการ เข้าถึงสันติ³

¹ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ศาสนาอิสลามฉบับของสำนักจุฬาราชมนตรี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2519), หน้า 4.

² สง่า วิไลวรรณ, อำนวย สุวรรณกิจบริหาร และจางวางหงา, จุฬาราชมนตรี ชวน สุวรรณศาสน์ และความเป็นมาของตำแหน่งจุฬาราชมนตรี (กรุงเทพมหานคร : ชานเมือง, 2524), หน้า 22.

³ สุวรรณ เพชรนิล, วัฒนธรรมและศาสนา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523), หน้า 293.

ความหมายของคำว่า "มุสลิม"

กรมการศาสนา นิยามคำว่า มุสลิม หมายถึง ผู้ปฏิบัติศาสนาอิสลาม¹
 สง่า วิไลวรรณ และคณะ กล่าวว่า มุสลิม หมายถึง ประชาชนที่
 ยอมรับเอาหลักศัทธิธรรมของอิสลามเป็นสรณะ เป็นหลักชัย หรือ ครอบงำในการดำเนินชีวิต²
 อีสมอาอิด อะหมัด ได้ให้ความหมายไว้ว่า มุสลิมคือมนุษย์ที่ยอมรับเอา
 อิสลามเป็นระบอบในการดำเนินชีวิต มุสลิม แปลว่า ผู้รักสันติ ผู้ไม่สันติในวิถีของพระผู้อภิบาล
 เพื่อมนุษยชาติ ผู้ยอมตนโดยนอบน้อมอย่างสิ้นเชิง ยิ่งพระประสงค์แห่งอัลเลาะห์³

จากความหมายของคำว่า "อิสลาม" และ "มุสลิม" ซึ่งมีผู้ให้ไว้หลากหลาย
 ครั้งนักพอที่จะสรุปได้ว่า อิสลามคือศาสนาหนึ่งซึ่งมีแนวทางในการ ดำเนินชีวิตตามข้อบัญญัติของ
 คัมภีร์ อัล-กุรอาน และตามแนวคำสอนของศาสนายูซุฟมัค (คืออา) และมุสลิมหมายถึงตัวบุคคล
 ที่ปฏิบัติตามและปฏิบัติตามแนวทางของศาสนาอิสลาม

หนึ่ง ในการศึกษาสภาพของชุมชนมุสลิม สิ่งที่มีความสำคัญอันจะก่อให้เกิด
 ความเข้าใจในสภาพของชุมชนมุสลิมคือการศึกษาถึง โครงสร้างของศาสนาอิสลามทั้งหมด
 ตลอดจนสภาพทางสังคม วัฒนธรรม และการศึกษาอันจะเป็นแนวทางให้เห็นถึงวิธีการ
 ดำเนินชีวิตและการ อบรมอันมีลักษณะของประชาชนในชุมชนมุสลิม ทั้งจะกล่าวต่อไปนี้

3.2 สภาพสังคม วัฒนธรรม และการศึกษาของชาวมุสลิม

3.2.1 สภาพสังคม

ชาวไทยมุสลิมจัดเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ถ้าเทียบกับประชาชน

¹ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ศาสนาอิสลามฉบับของสำนักจุฬาราชมนตรี,
 หน้า 4.

² สง่า วิไลวรรณ, อำนวย สุวรรณกิจบริหาร และจางวางหรวา, จุฬาราชมนตรี
ถ้วน สุวรรณศาสน์ และความเป็นมาของตำแหน่งจุฬาราชมนตรี, หน้า 22.

³ อีสมอาอิด อะหมัด, มาเข้าใจอิสลามกันเถิด, แปลโดย "จินตนา"
 (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.), หน้า 317.

คนกลุ่มใหญ่ของประเทศ ชาวไทยมุสลิมมีวิถีทางดำรงชีวิตที่ผูกพันกับศาสนาอย่างแนบแน่น ทั้งในด้านการดำรงชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรม โดยมีคัมภีร์ อัล-กุรอานเป็นบทบัญญัติในการดำเนินชีวิต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นธรรมนูญแห่งชีวิต (Code of Life) ที่จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ชาวมุสลิมจึงต้องมีความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าอย่างจริงจัง และพร้อมเสมอที่จะปฏิบัติตามแนวทางของศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด

สำหรับประเทศไทยจำนวนชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลามมีอยู่มาก เป็นอันดับสองของประชาชนทั้งประเทศ คือ มีจำนวน 1,896,427 คน เมื่อเทียบกับจำนวนพุทธศาสนิกชน 47,049,223 คน คริสต์ศาสนิกชน 267,381 คน และศาสนิกชนอื่น อาทิเช่น พราหมณ์ ฮินดู ซิกข์ จำนวน 64,369 คน¹ ซึ่งมีผู้นับถือศาสนาอิสลามในประเทศไทยมีอยู่กระจัดกระจายเกือบทั่วประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในจังหวัดภาคใต้ คือ จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล² นอกนั้นจะกระจายอยู่ในภาคอื่น ๆ คือ อยู่ในจังหวัดต่าง ๆ เกือบทุกจังหวัด แต่ไม่ว่าชาวไทยมุสลิมจะอยู่ส่วนใดของประเทศก็ตาม เอกลักษณะอย่างหนึ่งคือชาวไทยมุสลิมจะอยู่เป็นกลุ่มก้อน คือ เป็นหมู่บ้าน หรือกำปง และในแต่ละหมู่บ้านนั้นก็จะมีมัสยิดหรือสุเหร่าเป็นศูนย์กลางที่ชาวไทยมุสลิมจะไปประกอบศาสนกิจร่วมกัน เป็นที่เรียนหนังสือของเยาวชน ฯลฯ โดยมีอิหม่าม ซึ่งชาวบ้านเลือกขึ้นมาเป็นผู้นำทางศาสนาในหมู่บ้าน หรือชุมชนนั้น ซึ่งเป็นไปตามหลักการ ของอิสลามที่ไชฮูญ์ทั่วโลก³ มัสยิดแต่ละแห่งจะเป็นศูนย์กลาง

¹ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการศาสนาประจำปี 2526 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2526), หน้า 8.

² สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ศาสนาและวัฒนธรรมไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2523), หน้า 1.

³ เสาวนีย์ จิตต์ผวก, "หน้าที่ของมัสยิดต่อสังคมมุสลิมในภาคกลาง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 2.

* กำปง หมายถึง หมู่บ้าน เป็นคำที่ชาวไทยมุสลิมใช้เรียกชุมชนหรือหมู่บ้าน

ของชุมชนนั้น ๆ โดยอาจจะเกิดจากการที่เมื่อมุสลิมตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณใดก็จะอยู่รวมกันเป็น หมู่พวก แล้วช่วยกันสร้างมัสยิดขึ้น หรือหากมีมัสยิดอยู่ที่ใด มุสลิมก็จะพยายามไปรวมตัวอยู่ บริเวณนั้น เช่น การอพยพย้ายถิ่นชั่วคราวหรือถาวรของมุสลิมจากต่างจังหวัด เช่น บัคคานี อุลตราซานี เชียงราย ตาก อุรุษบา ฯลฯ จะพยายามเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านมุสลิม เช่น บริเวณบ้านควิว มหาสารคาม สีแสบ้านแซก เป็นต้น ฉะนั้น จึงเป็นสัญลักษณ์ของอิสลามที่มีมัสยิด อยู่ ณ ที่ใดก็ต่อให้เข้าใจว่ามีมุสลิมอยู่ ณ ที่นั้น¹ ทั้งนี้เป็นเพราะระบอบสังคมอิสลามคือ ระบอบ แห่งความเป็นพี่น้องกัน มีหน้าที่สัมพันธ์ต่อกันโดยแน่นแฟ้นเช่นพี่น้องที่คลานตามกันมา ทั้งปรากฏ ในคัมภีร์ อัล-กุรอาน ความว่า "บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายเป็นพี่น้องกัน ทั้งนี้ทุกคนจะต้อง ปรับปรุงสังคมระหว่างกันด้วยดี และจะต้องยำเกรงอัลเลาะห์ เพื่อจะได้รับ ความเมตตาจาก พระองค์"²

เพราะเมื่อสภาพสังคมที่เริ่มต้นด้วยความรู้สึกเป็นพี่น้องกัน จะก่อให้เกิด ความเป็นปึกแผ่นของสังคม ทั้งปรากฏในคัมภีร์ อัล-กุรอาน ความว่า "พวกเจ้าทั้งหลาย พึงยึดสายเชือกแห่งอัลเลาะห์ไว้ให้มั่น อย่าได้แตกแยกกัน"

นอกจากความเป็นปึกแผ่นของบุคคลในสังคมแล้ว คัมภีร์ อัล-กุรอาน อันเป็นบทบัญญัติแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิม ยังได้กำหนดให้บุคคลในสังคมจะต้อง บำเพ็ญประโยชน์เพื่อรักษาความเป็นปึกแผ่นด้วยการอยู่เพื่อกันและกัน มิใช่อยู่เพื่อตัวเอง คนทุกคนจะต้องทำประโยชน์ต่อสังคมดังคำสอนที่ว่า "พวกเจ้าเป็นประชาชาติที่ดีที่สุด ที่อุบัติมาเพื่อ มนุษยชาติทั้งปวง"

จึงเห็นได้ว่าสภาพสังคมของชาวมุสลิมจะตั้งอยู่บนรากฐานของศาสนา อัลมีคัมภีร์ อัล-กุรอาน เป็นบทบัญญัติ ฉะนั้นศาสนาอิสลามจึงมีอิทธิพลต่อวิถีการ ดำเนินชีวิตของ ชาวมุสลิมเป็นอย่างมาก จนอาจจะกล่าวได้ว่าศาสนาอิสลามกำหนดวิถีปฏิบัติให้กับชาวมุสลิมไว้

¹ ชาวทันตณ, "การสร้างมัสยิด," ประวัติมัสยิดทันตณ (กรุงเทพมหานคร : ไชยวัฒน์, 2518), หน้า 1.

² อัล-กุรอาน บทที่ 49 โองการที่ 10

³ อัล-กุรอาน บทที่ 10 โองการที่ 102

ตั้งแต่เกิดจนตายที่เกี่ยวข้อง การประพฤติปฏิบัติของชาวมุสลิมในชีวิตประจำวันก็ขึ้นอยู่กับบัญญัติทางศาสนาที่กำหนดให้ต้องประพฤติปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอิสลามจึง เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของสังคม และมีอิทธิพลเห็นอกการกระทำใด ๆ ของบุคคลในสังคมนั้น เป็นเครื่องแสดงความเป็นพวกเป็นพ้องเดียวกัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวกลุ่มให้มีความผูกพันกันอย่างมั่นคง

โดยสรุปสภาพสังคมของชาวมุสลิมจะมีลักษณะ กล่าวคือ

1. ศาสนา เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชน
2. หลักคำสอนของศาสนามีผลต่อลักษณะสังคม
3. หลักคำสอนของศาสนา ทำให้ศาสนาเป็นศูนย์กลางของสังคม และเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน

3.2.2 วัฒนธรรม

คำว่าวัฒนธรรมในที่นี้ หมายถึง วัฒนธรรมของชาวมุสลิม หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมอิสลาม เสาवनีย์ จิตต์หมวก ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมอิสลามว่า หมายถึง สภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม ซึ่งเกิดจากการยอมรับยอมรับตนต่ออัลเลาะห์ พระองค์เดียวอย่างสิ้นเชิง เพื่อความสันติสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า วัฒนธรรมอิสลาม หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิต หรือรูปแบบของพฤติกรรม ตลอดจนสิ่งสร้างสรรคต่าง ๆ ที่นำมาจาก หรืออยู่ในขอบข่ายของคัมภีร์ อัล-กุรอาน และซุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลา)¹

¹ เสาवनีย์ จิตต์หมวก, วัฒนธรรมอิสลาม (กรุงเทพมหานคร : เจริญผล, 2522), หน้า 20.

* ซุนนะห์ หมายถึง การแสดงออกทางกาย (Hadisun Filiun) วาจา (Hadisun Qauliun) และท่าทีของท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลา) รวมถึงการแสดงออกของบรรดาสาวกของท่านที่มีต่อปัญหาหรือปรากฏการณ์ใด ปรากฏการณ์หนึ่ง (Hadisun Tagriri'un)

โดยสรุปกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมอิสลามจะมีแหล่งที่มาจาก

1. พระมหาคัมภีร์ อัล-กุรอาน
2. ชุมมะฮ์ของทานศาสนายิวัดดีค (คือลา)

อาณัติ ฆมานสนิทไคจำแนกวัฒนธรรมอิสลาม เป็น 3 ประเภท คือ¹

1. วัฒนธรรมอิสลามดั้งเดิม (al Hadzarat al Islamiah al Asliah)
2. วัฒนธรรมประชาชาติมุสลิม (al Hadzarat al Dauliah)
3. วัฒนธรรมอิสลามที่ได้มาจากอารยธรรมโบราณ (al Hadzarat al Tajribiah)

ประเภทแรก วัฒนธรรมดั้งเดิม เป็นหลักการหรือแนวความคิดอิสลามดั้งเดิม อาทิเช่น ความเชื่อหรือแนวความคิดที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา สิทธิสตรี สงคราม และสันติภาพ รวมถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการพิจารณาคุณค่าทางกฎหมาย และปัญหาทางจริยธรรม

บ่อเกิดแหล่งสำคัญของวัฒนธรรมประเภทนี้ ไคแก คัมภีร์ อัล-กุรอาน (Quran) การแสดงออกของทานศาสนายิวัดดีคทั้งทางกาย (Hadisun Filiun) วาจา (Hadisun Qauliun) และท่าทีของทานหิมคือปรากฏการณ์ไค ปรากฏการณ์หนึ่ง (Hadisun Taqriri'un)

ประเภทที่สอง วัฒนธรรมประชาชาติมุสลิม เป็นวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายใต้ระบอบการปกครองประชาชาติมุสลิมในยุคสมัยต่าง ๆ เช่น สมัยการปกครองของตระกูลมอเวียฮ์ ตระกูลอับบาเซียฮ์ และยุคสมัยการปกครองของตระกูลปาติเมียฮ์ เป็นต้น วัฒนธรรมประเภทนี้ไม่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตประจำวันของชาวมุสลิมมากนัก เนื่องจากเป็นเรื่องเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นสำคัญ

ประเภทที่สาม วัฒนธรรมอิสลามที่ได้มาจากอารยธรรมโบราณ เป็นวัฒนธรรมที่มีบ่อเกิดมาจากวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ก่อนอิสลาม เช่น ชาติกรีก เปอร์เซีย และอินเดีย โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) เช่น สาขาวิชาแพทยศาสตร์ คณิตศาสตร์ เคมี และดาราศาสตร์ เป็นต้น ชาวมุสลิมไคนำเอาหลักวิชาต่าง ๆ เหล่านี้มาศึกษาวิเคราะห์ อธิบายเพิ่ม

¹อาณัติ ฆมานสนิท, "วัฒนธรรมกระแสหลักในเอเชียอาคเนย์ : อิสลาม"

เอกสารประกอบการบรรยายโครงการอบรมเอเชียศึกษา ครั้งที่ 6 ประจำปี 2529 ณ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 23-25 เมษายน 2529 (พิมพ์คัด).

เดิม และเรียบเรียงเป็นตำราวิชาการ ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อความเจริญก้าวหน้าในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติทางสาขากังกล่าวข้างต้น และไขว่คว้าใฝ่หาศึกษาค้นคว้าวิจัยของชาวยุโรปในสาขาวิชาเดียวกันนี้เจริญรุ่งเรืองเร็วยิ่งขึ้น

จากการจำแนกประเภทของวัฒนธรรมดังกล่าว เห็นได้ชัดเจนว่า วัฒนธรรมอิสลามประเภทแรกคือวัฒนธรรมอิสลามดั้งเดิม เป็นวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ วิถีชีวิตของชาวมุสลิม ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวเห็นได้ชัดเจนจากความสำนึก และการแสดงออก ที่เกี่ยวกับหลักความศรัทธา 6 ประการ หลักปฏิบัติ 5 ประการ ตลอดจนหลักประจำใจ ซึ่ง ชาวมุสลิมจะยึดมั่น ถือมั่น และปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด นอกจากนี้จะสังเกตอิทธิพลของวัฒนธรรมอิสลามได้จากหลัก 3 ประการดังกล่าวแล้ว ยังศึกษาได้จากความสำนึก และการแสดงออกทางการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ครอบครัว จริยธรรม และอื่น ๆ อีก

หนึ่งสำหรับวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวไทยมุสลิมคือ ส่วนของวัฒนธรรมอิสลามดั้งเดิม ดังรายละเอียดดังกล่าวคือ

หลักศรัทธา (รูกอนอิมมาน) 6 ประการ คือ

1. ศรัทธาว่านบีพระเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้นคืออัลเลาะห์ (ซุบฮ่า)
2. ศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์*
3. ศรัทธาในบรรดาพระคัมภีร์ที่พระเจ้าประทานแก่ มนุษย์ชาติ** โดยมีคัมภีร์ อัล-กุรอาน เป็นเล่มสุดท้าย

¹ อาณัติ หนานสนิท, "วัฒนธรรมกระแสหลักในเอเชียอาคเนย์ : อิสลาม," หน้า 3.

* มลาอิกะฮ์ คือ บรรดาปวงเทพ (ไม่ใช่เทวดาและไม่ใช่มนุษย์) ซึ่งมีหน้าที่ต่าง ๆ กัน เช่น เป็นผู้บันทึกความดีความชั่วของมุสลิมแต่ละคน เป็นผู้ล่อคิววิญญาณออกจากร่างมนุษย์ เป็นผู้เป่าสังข์ในวันสิ้นโลก

** คัมภีร์ ที่พระเจ้าประทานแก่มนุษย์ชาติมีหลายเล่ม โดยผ่านศาสดาต่าง ๆ เช่น พระคัมภีร์ แก่บรรดาพรphet แก่ศาสดาโมเซส พระคัมภีร์ใหม่แก่ศาสดาเยซู (อีซา) ฯลฯ และพระคัมภีร์ อัล-กุรอาน อันเป็นฉบับสุดท้าย ประทานแก่ศาสดามุฮัมมัด (คือลา)

4. ศรัทธาในศาสนทูตจากพระเจ้าโดยมีศาสนทูตมุฮัมมัด (ซ็อลลา) เป็นองค์สุดท้าย
5. ศรัทธาในวันพิพากษาหรือวันสิ้นโลกว่ามีจริง
6. ศรัทธาในการกำหนดสภาวะการณของพระผู้เป็นเจ้า

หลักปฏิบัติ (รูกนอิสลาม) 5 ประการ คือ

1. การปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระองค์ อัลเลาะห์ และท่านศาสนทูตมุฮัมมัด คือ ศาสนทูตของพระองค์
2. การนมาซ (นบนอบต่อพระผู้เป็นเจ้าทั้งกาย วาจาใจ วันละ 5 เวลา)
3. การถือศีลอด
4. การบริจาคซะกาต
5. การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นคร เมกกะ ในกรณีที่สามารถทำได้

หลักปฏิบัติ (รูกนอิสลาม) 5 ประการ มีรายละเอียดพอสรุปได้

กล่าวคือ

1. การปฏิญาณตน

การปฏิญาณตนเป็นหัวใจของกาซ เป็นมุสลิม มุสลิมทุกคน จะต้องกล่าวคำปฏิญาณว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า ไม่มีพระเจ้า (อื่นใด) นอกจากอัลเลาะห์ และแท้จริงมุฮัมมัด เป็นศาสนทูต (รอซูล) ของอัลเลาะห์"

หลักกาซข้อนี้เป็นการแสดงว่า ตนเองยอมรับว่ามีพระเจ้าองค์เดียวคืออัลเลาะห์ เท่านั้น ที่เป็นผู้ทรงมีอำนาจ ผู้อภิบาล าดา และยอมรับใน

* กล่าวเป็นภาษาอาหรับว่า "อัยฮะคุอัลลาอิลลาฮะอิลลัลลอฮฺ วะอัยฮะคุอัมมะมุฮัมมะดีรุ วะเราะซูลุลลอฮฺ"

ศาสนิกชนอัมมิก (คือลา) ทั้งบัญญัติไว้ในคัมภีร์ อัล-กุรอาน ว่า "และพวกเรามีไคอุมบัตูร่า
อันใดนอกจากให้เคาะรฟักกีคืออัลเลาะห์" ¹ และ "... แท้จริงฉันเป็นรอยช้ำของอัลเลาะห์
มายังพวกท่านทั้งหลาย" ²

หลักการข้อนี้มีความสำคัญมาก อันจะนำไปสู่
การยอมรับปฏิบัติในสิ่งที่อัลเลาะห์ทรงไว้ และละเว้นในสิ่งที่อัลเลาะห์ทรงห้าม ซึ่งปรากฏอยู่ใน
ในคัมภีร์ อัล-กุรอาน และทำตามแบบฉบับ และโอวาทของท่านศาสนิกชนอัมมิก (คือลา) ทั้งนี้
เนื่องจากทั้งคัมภีร์ อัล-กุรอาน และจริยวัตรรวมทั้งโอวาทของท่านศาสนิกชนอัมมิก (คือลา)
คือที่มาของวัฒนธรรมอิสลาม

ทั้งนี้บุคคลิกที่อยู่ในวัฒนธรรมอิสลาม ต้องมีวิถีชีวิต
ตามบทบัญญัติแห่งพระมหาคัมภีร์ อัล-กุรอาน และจริยวัตรของศาสนิกชนอัมมิก (คือลา) อย่าง
เที่ยงแท้ และรับคำปฏิญาณด้วยจิตใจ และความศรัทธา

2. การนมาซ*

การนมาซ หมายถึง การกราบไหว้พระเจ้าอันเป็น
หลักการปฏิบัติที่สำคัญข้อหนึ่งของชาวมุสลิม การนมาซเปรียบเสมือนเสาของศาสนาอิสลาม
ทั้งที่ท่านศาสนิกชนอัมมิก (คือลา) ได้ให้โอวาทไว้ตอนหนึ่งว่า "การนมาซนั้นเป็นเสา (คือหลัก
สำคัญ) ของศาสนาอิสลาม ฉะนั้นถ้าผู้ใดยืนค้ำงนมาซแล้ว แท้จริงเท่ากับยืนค้ำงศาสนา
อิสลามไว้ ..."³

ทั้งนี้มุสลิมทุกคนที่บรรลุนิติภาวะ มีสติปัญญาสมบูรณ์
และสตรีเพศที่ปลดออกจากระกู่ หรือการมีเลือดหลังคลอด จำเป็นที่จะต้องปฏิบัติการณ์นมาซโดยกำหนด

¹ อัล-กุรอาน บทที่ 98 โองการที่ 5

² อัล-กุรอาน บทที่ 7 โองการที่ 58

³ มุร้อต มุศตารี, เคื่อนสติยฺหลังลิม (กรุงเทพมหานคร : ส.วงศ์แสงี่ยม, ม.ป.ท.),

ว่าในวันหนึ่ง ๆ จะต้องปฏิบัติ 5 เวลา คือ¹

1. รุกฺฏ เริ่มตั้งแต่แสงอรุณขึ้น (ประมาณ 05.00 นาฬิกา) ไปจนกระทั่งตะวันขึ้น
2. ฎุฮฺร เริ่มตั้งแต่ตะวันคล้อย จนถึงเวลาที่เงาเสาเอศกีว (ประมาณ 12.20 นาฬิกา ถึง 15.30 นาฬิกา)
3. อัสริ เริ่มตั้งแต่เงาทอศเอศกีว (ประมาณ 15.30 นาฬิกา) จนกระทั่งตะวันลับขอบฟ้า
4. มัจรียฺ เริ่มตั้งแต่ตะวันลับขอบฟ้า จนกระทั่งสิ้นแสงเงิน แสงทอง
5. อิศาฮฺ เริ่มตั้งแต่เวลาแสงเงิน แสงทองลับขอบฟ้า จนกระทั่งถึงเที่ยงคืน

นอกจากการนมาซ 5 เวลาทั้งกล่าวแล้ว ในรอบสี่ปีค่างหนึ่งชายทุกคนจะต้องไปนมาซร่วมกันที่มัสยิด หรือสุเหร่าหนึ่งครั้ง ในวันศุกร์ เวลาค่ำ สำหรับหญิงนั้นไม่บังคับแต่ถ้าผู้ใดจะไปร่วมนมาซด้วยกันก็ได้ และถือว่าเป็นการดีที่ได้สมมุญมาก

ในการนมาซ ชาวมุสลิมจากทั่วทุกมุมโลกจะหันหน้าไปสูทิศทางเดียวกันคือ ที่ตั้งของกะอฺบะฮฺ ซึ่งเรียกว่า "กิบลัต" กิบลัตของแต่ละประเทศจะอยู่ที่ทิศทางที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าประเทศนั้น ๆ จะอยู่ในทิศทางใดกับประเทศอาอฺคิฮฺอาระเบียอันเป็นที่ตั้งของกะอฺบะฮฺ สำหรับประเทศไทยกิบลัตของชาวมุสลิมคือทิศตะวันตก² กายที่มุสลิมหันหน้าไปสูกิบลัต คือที่ตั้งของกะอฺบะฮฺ มีจุดประสงค์หลักเพื่อความเป็นเอกภาพในหมู่ประชาชาติมุสลิม

ความมุ่งหมายของการนมาซ

การนมาซมีความมุ่งหมายหลายประการ อาทิเช่น เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับพระผู้เป็นเจ้า เพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ เพื่อเตือนให้ระลึกถึงความ

¹ สุนทร ทิมะเสน, นมาซของท่านนบี มุฮัมมัด คือลา (กรุงเทพมหานคร : อัส-ซุฮาบ, 2525), หน้า 14.

² เสาวนีย์ จิตต์หมวก, วัฒนธรรมอิสลาม, หน้า 109.

เสมอภาค ภราดรภาพระหว่างมนุษย์และเพื่อสร้างนิสัยที่ดีงาม ทั้งทางกาย วาจา และใจ¹

นอกจากการนมาซจะเป็นการขัดเกลาจิตใจตนเองให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลาแล้วยังเป็นการสำรวจจิตใจ หรือการทำสมาธิไม่ให้จิตวอกแวกไปในเรื่องต่าง ๆ ใ้คนำจิตใจตนเองให้สงบ หนักแน่น ออกทน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่มีความทุกข์ ความยุ่งยากในชีวิต การประสบปัญหาต่าง ๆ การนมาซจะเป็นเครื่องช่วยที่ค้ำที่สุด และยังคงเป็นการฝึกตนเองให้ตรงต่อเวลา ฝึกความรับผิดชอบในหน้าที่ ฝึกให้ตนเองอยู่ในระเบียบวินัย (เพราะการนมาซจะต้องเป็นไปตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ท่านศาสดาได้ปฏิบัติไว้) ตลอดจนฝึกรักษาความสะอาด

3. การถือศีลอด

การถือศีลอดเป็นหลักปฏิบัติอีกข้อหนึ่งในศาสนาอิสลาม ดังที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอาน ความว่า "...การถือศีลอดนั้นถูกกำหนดไว้สำหรับพวกเจ้า..."² ชาวมุสลิมจะถือศีลอดในเดือนรอมฎอน* เป็นเวลา 29-30 วัน นับตั้งแต่รุ่งสางจนพลบค่ำ (ดวงอาทิตย์ตก) การกำหนดเริ่มต้นเดือนรอมฎอนนั้นต้องดูว่าเดือนชะอฺบาน* มี 29 หรือ 30 วัน โดยให้ดูดวงจันทร์ในตอนเย็นขณะดวงอาทิตย์เพิ่งตกของวันที่ 29 เดือนชะอฺบาน ถ้าเห็นดวงจันทร์ก็ถือว่าค้ำคืนนั้นเข้าสู่เดือนรอมฎอนแล้ว

¹ Ahmad Ladjito อ้างใน คลมนรจร บากา, "การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนา และผลกระทบที่มีต่อลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และแนวการดำเนินชีวิตของชาวชนบทพุทธ และชาวมุสลิมในชนบท : การศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสุโขทัยภาคีจังหวัดนครราชสีมา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2523), หน้า 10.

² อัล-กุรอาน บทที่ 2 โองการที่ 183-184

* เดือนรอมฎอน เป็นเดือนที่พระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน ถูกประทานลงมาเพื่อนำทางแก่มนุษย์ และเป็นข้อชี้ชัดจากทางนำ ตลอดจนขอแยกแยะระหว่างความดีและความชั่ว

** เดือน 8 นับจากจันทร์คคีของศาสนาอิสลาม.

วันรุ่งขึ้นจะต้องถือศีลอด หรือถ้าไม่เห็นดวงจันทร์ให้นับเดือนชะฮฺบานให้ครบ 30 วัน
หลังจากนั้นจึงเข้าสู่เดือนรอมฎอน

อนึ่ง การถือศีลอดนั้นจะต้องละเว้นจากการกิน การดื่ม การพูดจาเหลวไหล การผิดในเรื่องอกุศล การประพฤติกู้ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง¹ บุคคลที่จำเป็นจะต้องถือศีลอดคือ บุคคลที่บรรลุนิติภาวะทางศาสนา^{*} มีสุขภาพสมบูรณ์ สามารถถือศีลอดได้โดยไม่เป็นภัยต่อสุขภาพ เช่น คนชรา สตรีมีครรภ์ และคนป่วย เป็นต้น

ความมุ่งหมายของการถือศีลอด

การถือศีลอดมีความมุ่งหมายหลายประการ อาทิเช่น เพื่อแสดงความเกรงกลัวต่ออัลเลาะห์ผู้มีใหม่มนุษย์ยิ่งถือศรัทธาว่ามีอำนาจ แสดง ความกตัญญูต่อองค์อัลเลาะห์ ซัจจความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ถี่เหนียว ซัจจนิสัยโลกอัน เกิดจากการกิน การดื่ม ลดความรู้สึก และความต้องการทางกามารมณ์ เพื่อเสริมสร้างพลังจิตให้เข้มแข็งและมีสมาธิ ใหญ่จักเห็นใจและเมตตาต่อคนยากจน ทลดจนทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด

มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะหะฟูร์ ไก่กล่าวถึง ประโยชน์ของการถือศีลอด พอสรุปได้กล่าวคือ

1. แสดงถึงความเสมอภาคในอิสลาม มุสลิมทุกคนไม่ว่าเป็นยากจน หรือ พระราชาถ้ามีสุขภาพสมบูรณ์ สามารถถือศีลอดได้โดยไม่ลำบาก และไม่เป็ภัยต่อสุขภาพ หรือไม่อยู่ระหว่างเดินทางจะต้องถือศีลอด
2. แสดงถึงความซื่อสัตย์ ในขณะที่ถือศีลอดนั้นถ้าเขาจะแอบไปกิน ดื่ม หรือ รวบรวมประเวณีในเวลากลางวัน ซึ่งทำให้เสียศีลอดแล้วมาตีหน้าชื่อว่าถือศีลอดก็คง ไม่มีใครรู้ แต่ผู้ที่ถือศีลอดจะไม่ทำเช่นนั้น เพราะความศรัทธาในอัลเลาะห์ว่า พระองค์ทรงรู้ ทรงเห็น การที่หวังจะได้รับความโปรดปรานจากพระองค์ ทำให้มุสลิมมีความซื่อสัตย์

มุณีเราะฮฺ บินตุ อับดุลอะหะฟูร์, อิสลาม-ธรรมเนียมแห่งชีวิต (กรุงเทพมหานคร: เจริญผล, 2525), หน้า 48.

*บุคคลที่บรรลุนิติภาวะทางศาสนา ผู้บุรุษท่านกำหนดโดยใช้เกณฑ์อายุ 15 ปี เป็นหลัก บางท่านดูปรากฏการณ์ทางกายภาพ กล่าวคือ เริ่มจากการฝันหลังอดสุจิของชาย และการมีระดูของหญิง

3. ฝึกความอดทนและคุณธรรม ในขณะที่ถือศีลคนนั้นมุสลิมจะไม่กินคิม และประพฤติกินทั้งกาย วาจา ใจ เช่น การไม่โกรธขณะถือศีลคนนั้นเป็นการฝึกคุณธรรมขั้นสูง เพราะปฏิบัติคนโดยมากมักจะโมโหง่าย เวลาหิวที่เรียกว่าโมโหหิว แต่มุสลิมฝึกไม่โหโมโหขณะหิว และการที่เคยอดอาหารทำให้ไม่ยอทอ เมื่อจะตองอกในยามซากแคลน

4. ฝึกให้มีความเมตตา เมื่อเห็นคนจนมีความอดอยากเราจะรู้สึกสงสาร แต่จะไม่ซาบซึ้งถึงรสของความอดอยาก จนกว่าเราจะได้ประสบทุกข์ตนเองว่าเพียงระยะแรมเดือน ๗ และมีหวังว่าจะได้กินตอนเย็น เรารู้สึกอุยงวไร สำหรับคนจนที่ไม่รู้ว่าเย็นนี้ตนเองจะได้อะไร จะรู้สึกอย่างไร สิ่งนี้จะทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจ และความทองการที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

5. ให้โอกาสสูบบุหรี่กลับใจ การถือศีลคนมีกำหนด 1 เดือน เป็นการให้โอกาสกลับใจเริ่มตนชีวิตใหม่

6. ลดความกำหนัด การถือศีลคนเป็นข้อกำหนดที่เป็นบทบังคับสำหรับมุสลิมทุกคนที่บรรลุนิติภาวะทางศาสนา มีสุขภาพสมบูรณ์ สามารถถือศีลคนได้โดยปราศจากความยากลำบาก และไม่เป็นภัยต่อสุขภาพ

จากความมุ่งหมายและประโยชน์ของการถือศีลคนกล่าวได้ว่าการถือศีลคนนอกจากจะเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญหนึ่งของหลักการอิสลามแล้วยังช่วยชักเกลาจิตใจ ตลอดจนเพิ่มคุณธรรมให้แก่ตนเอง โดยละเว้นการกิน คิมตามเวลาที่กำหนดและฝึกตนเองให้ละเว้นจากการทำความชั่วทั้งกาย วาจา และใจ

ผู้ที่จำเป็นต้องถือศีลคน และผู้ได้รับการผ่อนผัน

บุคคลที่จำเป็นต้องถือศีลคน ได้แก่ บุคคลที่

เป็นมุสลิม บรรลุนิติภาวะมีสติสัมปชัญญะ ไม่วิกลจริต มีร่างกายแข็งแรง สามารถถือศีลคนได้ตลอดทั้งวัน และสตรีที่ปลอดภัยจากระกู่ หรือไม่มีเลือดออกจากการคลอดบุตรในขณะนั้น ส่วนบุคคลที่ได้รับการผ่อนผันในการถือศีลคน ได้แก่ บุคคลที่เจ็บป่วยหนัก บุคคลที่อยู่ในระหว่างการเดินทางและสตรีที่มีระกู่ หรือมีเลือดออกหลังจากการคลอดบุตร แต่บุคคลดังกล่าวจะต้องถือศีลคนชกใช้ในภายหลังเท่ากับจำนวนวันที่มิได้ถือ นอกจากนี้ยังมีมุสลิมบางคนจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องถือศีลคน แต่จะต้องชกใช้ด้วยการบริจาคอาหารเป็นทานแก่คนยากจนหนึ่งวันต่อหนึ่งคน ด้วยอาหารที่มีคุณภาพ ตามที่ตนบริโภคนั้นตามจำนวน

วันที่ซาคไป ก็ปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอาน ความว่า

"(จงถือศีลอดตาม) วันทั้งหลายที่ถูกนับไว้ แล้วผู้ใดในหมู่ผู้เจ้ป่วยหรืออยู่ในระหว่างเดินทาง (จนถือศีลอดไม่ได้) ก็งั้น (เราคงถือศีลอดไซ้) จำนวน (เดียวกันกับวันที่ซาค) ในวันอื่น และบรรดาที่ถือได้โดยลำบากยิ่ง (เช่น คนชรา หญิงมีครรภ์ แมลูกออน) การชุกใช้คือการให้อาหารคนขัดสนหนึ่งคน (ตามที่เขาวริโกลคแต่ละวัน) แต่ถาผู้ใ้สุ่มุริใจทำดี (ชคไซ้เกินกว่านี้) งั้นน้มนเป็นการดีกว่าสำหรับเขา และที่สุเจ้ถือศีลอด (ในกรณีเช่น) นั้นยิ่งกว่าสำหรับสุเจ้ ถาสูเจ้ารู"¹

จากหลักการดังกล่าวจะพบว่ามุสลิมที่ได้รับการผ่อนผันมิต้องถือศีลอด อันได้แก่ มุสลิมที่ชราภาพ ผู้ป่วยเรื้อรังที่แพทย์วินิจฉัยว่าไม่หาย หญิงมีครรภ์และแมลูกออนที่ยังใหม่แก่ทารก บุคคลที่ทำงานหนัก และบุคคลที่โดยธรรมชาติของเขาเกิดไม่สบายทุกครั้งเมื่อถือศีลอด²

4. การบริจาคชะกาต

ชะกาต หมายถึง การจ่ายทานมั่งคั่งจากผู้ที่มีทรัพย์สิน ครอบรอบปีเมื่อเกินจำนวนที่กำหนดไว้แก่คนที่มีสิทธิ์รับบริจาค ตามอัตราที่กำหนด³ การบริจาคทานในศาสนาอิสลามมี 2 แบบ คือ ทานอาสา (เศาะตะเกาะฮ) และทานมั่งคั่ง (ชะกาต) ทานอาสา หมายถึง การบริจาคทรัพย์ตามสมัครใจ อาทิเช่น ช่วยคนนำห่ม ไฟไหม้ ช่วยการทหารผ่านศึก ฯลฯ ส่วนทานมั่งคั่งหรือชะกาต หมายถึง การที่มุสลิมจะต้องบริจาคทรัพย์สินที่ได้จากการประกอบอาชีพ เช่น เงินตรา พืชผล ปศุสัตว์ ทองคำ สิ้นค้าค้างปี เป็นต้น เมื่อครบรอบปีตามอัตราที่ศาสนากำหนด ซึ่งเป็น

¹อัล-กุรอาน บทที่ 2 โองการที่ 184

²คดมนรจรณ์ บากา, "การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาและผลกระทบที่มีต่อลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และแนวการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิมในชนบท : การศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอสุนทรบุรี จังหวัดนราธิวาส," หน้า 105

³เสาวนีย์ จิตต์หมวก, วัฒนธรรมอิสลาม, หน้า 123

แนวความคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความศรัทธา และแนวความคิด อิสลามที่ว่า สิทธิในทรัพย์สินทั้งจักรวาลนี้เป็นของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของ มนุษย์เป็นแค่เพียงตัวแทนของพระองค์บนพื้นโลก เป็นเจ้าของทรัพย์สินเพียงชั่วคราว ลินชีวิตไปแล้วก็เอาไปไม่ได้ ทั้งไว้ให้ชนรุ่นหลัง เป็นเจ้าของชั่วคราวต่อไป

นอกจากนี้ยังมีชะกาตที่ต้องจ่ายในเดือนรอมฎอน ก่อนประชาชนออกไปมาซื้ออ็อกคัย เรียกว่า ชะกาตฟิตเราะฮ์* โดยหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้จ่ายแทนสมาชิกในครอบครัวทุกคนที่เป็นมุสลิม (ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะผู้นั้นจะถือศีลอดหรือไม่ก็ตาม) ในสมัยท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลา) ได้กำหนดชะกาตฟิตเราะฮ์ โดยผลอินทผลัมหรือข้าวบาร์ลีย์ 1 ศออะ (2.75 ลิตร) ต่อคน ส่วนเมืองไทยบริโภคน้ำชา เป็นอาหารหลักจึงนิยมจ่ายด้วยข้าวสาร สำหรับผู้รับบริจาคชะกาตฟิตเราะฮ์ คือคนยากจนซัคสน

ความมุ่งหมายของการบริจาคชะกาต

การบริจาคชะกาตมีจุดประสงค์เพื่อจะประกันสังคม โดยการนำเอาทรัพย์สินส่วนหนึ่งของผู้ที่ร่ำรวยแจกจ่ายใหญ่ที่ซัคสนยากจน เป็นการช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของบุคคลเหล่านั้น ทั้งเป็นการชักเกลาจิตใจของผู้ที่ร่ำรวยให้มีความบริสุทธิ์สะอาดผ่องแผ้ว ลดความตระหนี่ถี่เหนียว เห็นแก่ตัว ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นการเตือนการสอนให้มนุษย์ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ไม่เกิดความละโมภ สอนให้มนุษย์มีความตระหนัก ว่าบรรดาทรัพย์สินต่าง ๆ ที่เขาได้มานั้นเป็นของฝากจากอัลเลาะห์ มนุษย์เป็นเพียงผู้รักษาและใช้จ่ายไปในทางที่พระองค์กำหนด เช่น ไม่ใช่จ่ายสุรุษสุรายและต้องจ่ายส่วนหนึ่งแก่ผู้ที่ยากจนเพื่อลดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคม ซึ่งเป็นการสร้างเสริมหลักประกันของสังคมให้มั่นคงขึ้น การชะกาตนี้กล่าวได้ว่าเป็นการจ่ายภาษีรายได้ที่ศาสนาอิสลามบัญญัติไว้ บังคับให้มุสลิมทุกคนที่มีเงินออมและทรัพย์สินสมบัติที่ครบรอบปีต้องจ่ายภาษี

*ชะกาตฟิตเราะฮ์ เป็นชะกาตที่บริจาคเนื่องในวันครุหฺอิลฟิตรี คือ หลังจากเสร็จสิ้นการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน

ตามหลักการอิสลาม ประมาณ 2 $\frac{1}{2}$ %¹ เพื่อนำเอามาใช้ในการช่วยเหลือสังคม สิ่งที่จะต้อง
จ่ายออกเป็นชะกาต ได้แก่ เงิน ทองแท่ง หรือเงินที่เก็บไว้ รายได้จากพืชผล จาก
ปศุสัตว์ ธุรกิจการค้า และจากชุมทรัพย์ เป็นต้น

ผู้มีสิทธิรับบริจาค

บุคคลที่มีสิทธิได้รับชะกาต ดังปรากฏใน

คัมภีร์อัล-กุรอาน ความว่า

"ท่าน (ชะกาต) นั้นเป็น (สิทธิ) สำหรับคนเชื่องใจ ผู้ซัดสน และเจ้าหน้าที่
ของมัน (ในการเก็บจัดการและแจกจ่ายชะกาต) และผู้ท้อใจของเขามุ่งมายัง
ความจริง และในกรูรโถทูาส (และเชลย) และผู้มีหนี้สินจนพันตัว และในทาง
ของอัลเลาะฮ์ และผู้พลัดถิ่น (การบริจาคชะกาตเช่นนี้) เป็นข้อกำหนดจาก
อัลเลาะฮ์ และอัลเลาะฮ์เป็นผู้ทรงรอบรู้ ผู้ทรงปรีชาญาณ (ในการแก้ปัญหาสังคม
ของมนุษย์)"²

จากบทบัญญัติคัมภีร์อัล-กุรอานจึงกล่าวผู้มีสิทธิ

ได้รับชะกาต ได้แก่ บุคคลต่อไปนี้

1. คนเชื่องใจ ซึ่งภาษาอาหรับเรียกว่า
พะกีร ได้แก่ บุคคลผู้ไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ เนื่องจากขาดสมรรถภาพบางประการ
ในร่างกาย
2. ผู้ซัดสน ภาษาอาหรับ เรียกว่า มิสกิน
ได้แก่ ผู้ที่มีความสามารถจะหาเลี้ยงชีพได้ แต่ขาดแคลนหนทางหรือกำลังทรัพย์ เนื่องจาก
ความยากจนของตน
3. เจ้าหน้าที่ที่ถูกแต่งตั้งขึ้นให้รวบรวมเก็บ
ชะกาตไปแจกจ่ายแก่บุคคลหรือองค์การที่พึงได้รับ นั่นคือการแบ่งทรัพย์นี้ต้องอาศัยองค์การ

¹บรรจง บินกาซัน, (แปล), คอกเบี้ยและระบบธนาคารอิสลาม (กรุงเทพ-
มหานคร : โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2520), หน้า 36.

²อัล-กุรอาน บทที่ 9 โองการที่ 60

กลางเรียกว่า บัณฑิตมาล สำหรับชะกาศในประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะให้กันเอง มิได้จักเป็นคลังชะกาศหรือบัณฑิตมาล

4. ผู้ที่ควรแก่การปลอบใจ คือผู้ที่มาหรือได้รับนับถือศาสนาอิสลาม เมื่อเข้ามาใหม่ ๆ อาจจะมีอคติชกแคะจนต้องถูกตัดญาติจากพ่อแม่พี่น้อง จึงสมควรจะได้รับการอุปการะ หากเป็นผู้มั่งมีก็ไม่ต้อง

5. เซลยหรือทาสซึ่งไม่สามารถไถ่ตนเองได้

6. ผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว จะต้องใช้ชะกาศมา

ช่วยปลดเปลื้องหนี้สินของตน

7. ผู้เดินทางไปที่ต่างประเทศแล้วตกค้างอยู่ในประเทศนั้น โดยที่ไม่มีทุนทรัพย์จะเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิมของตน

8. บริจาคในทางอัลเลาะห์ คือในกิจการการกุศลทั่วไป เช่นในการสร้างมัสยิด โรงเรียน บ่อน้ำ สะพาน เป็นต้น

จากหลักการของการชะกาศดังกล่าวข้างต้น กล่าวได้ว่า การชะกาศตามหลักการอิสลามมุ่งให้ผู้เป็นชาวมุสลิมได้ช่วยเหลือสังคม เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้โดยความสงบสุข และความเจริญก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กัน เนื่องด้วยระบอบสังคมอิสลามคือ ระบอบแห่งความเป็นพี่น้องกัน นอกจากนี้การบริจาคชะกาศยังก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม อาทิเช่น ประโยชน์ต่อตนเอง ทำให้จิตใจบริสุทธิ์ การบริจาคทานเป็นการซักเถลาจิตใจของตนเอง ทำให้ลดความโลภ ส่วนประโยชน์ต่อสังคม ทำให้คนร่ำรวยกับคนยากจนมีสัมพันธภาพความเข้าใจอันดีต่อกัน ตลอดจนเป็นการยกระดับฐานะของมุสลิมให้ดีขึ้น

* บัณฑิตมาล คือคลังเก็บสิ่งที่ได้จากการรับชะกาศและอื่น ๆ เช่น เงินบริจาคตามความสมัครใจ.

5. การประกอบพิธีฮัจญ์

การทำฮัจญ์ คือการเดินทางไปนครเมกกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบียเพื่อปฏิบัติศาสนกิจ ตามแบบอย่างที่ท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลา) ไค้กระทำไว้ พิธีฮัจญ์เป็นศาสนกิจข้อที่ 5 ของมุสลิม ซึ่งเป็นข้อเกี่ยวในหลักปฏิบัติ 5 ประการ (รุกนอิสลาม) ที่ให้ปฏิบัติเฉพาะบุคคลที่มีความพร้อมตามบทบัญญัติของศาสนา ถึงปรากฏในบทบัญญัติของคัมภีร์อัล-กุรอาน ความว่า "... ณ อัลมัยยัต¹ นี้เป็นหน้าที่ของ มนุษย์ต่ออัลเลาะห์ ผู้ที่สามารถหาทางไปถึงมันได้..."¹ บุคคลที่อยู่ในหลักเกณฑ์ดังกล่าว ไค้แก่

1. เป็นมุสลิม
2. มีอายุบรรลุนิติภาวะ
3. มีสติสัมปชัญญะ
4. เป็นเสรีชน
5. มีเงินเพียงพอพอรังไปและกลับ
6. มีเส้นทางคมนาคมสะดวก
7. อยู่ในภาวะปลอดภัยในการเดินทาง²

หลักการทำฮัจญ์

หลักการปฏิบัติในการทำพิธีฮัจญ์ที่จะละเว้น เลียมมิได้ ถ้าละเว้นแล้วถือว่าการทำฮัจญ์นั้นใช้ไม่ได้ มี 5 ประการ คือ

ประการแรก อิหฺรอม คือการแต่งกาย ด้วยผ้าขาวไม่เย็บต่อกันเป็นถุงสำหรับชาย ส่วนหญิงให้สวมใส่เสื้อผ้าซุกขาวเช่นกัน และ ให้เนียต (ตั้งใจเจตนา) ว่า "ข้าพเจ้าทำฮัจญ์พร้อมทั้งอิหฺรอมเพื่ออัลเลาะห์"

¹อัล-กุรอาน บทที่ 8 โองการที่ 98

²อุทัย นิรัญโท, มุสลิมในประเทศไทย, หน้า 216-217.

³อัลมัยยัต หมายถึง กะอูบะฮ์

ปรากฏตัวที่ทุ่งอารพะนุ

ประการที่สอง คือ วุฑูฟ ไต่แก่การไป

กระอบะฮุ เจ็กรอบ โดยเนียตว่า "ข้าพเจ้าทอวาฟฮัจญ์นี้เจ็กรอบเพื่ออัลเลาะฮุ"

ประการที่สาม ทอวาฟคือการเดินเวียน

เจ็กเทียว ระหว่างภูเขาซอฟร์กับภูเขามัรวะฮุ โดยให้เริ่มที่ภูเขาซอฟร์ และไปจบที่ภูเขา
มัรวะฮุ ให้เนียตว่า "ข้าพเจ้าชะแอร์ฮัจญ์เจ็กเทียวเพื่ออัลเลาะฮุ"

ประการที่สี่ ไต่แก่ ชะแอร์ คือการเดิน

หรือตัดผม สำหรับชายสุนัตให้โกนศีรษะทั้งหมดหรืออาจจะตัดผมอย่างน้อยสามเส้น ให้ทำ
หลังจากชะแอร์แล้ว หรือจะทำหลังจากขว้างเส้าหินญุมรอกุด อะกะอบะฮุก์ไค้

ประการที่ห้า ไต่แก่ ทะฮัลลูล คือโกนผม

6. ทะฮัลลูล คือ การโกนหรือตัดผม

ความหมาย

การทำฮัจญ์เป็นการสร้างความสำนึกที่มีต่อ
พระผู้เป็นเจ้า เป็นการชำระจิตใจ และสร้างน้ำใจความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บนรากฐาน
ของความซื่อสัตย์สุจริต เมตตาและเสียสละเพื่อองค์อัลเลาะฮุ นอกจากนี้เป็นการสร้าง
ความสามัคคีระหว่างมุสลิม เป็นการตัดกิเลส ความโลภ ความหลง และเตือนสติให้ระลึก
ถึงบทบัญญัติของอัลเลาะฮุ

อนึ่ง เนื่องจากชาวมุสลิมมีความเชื่อในวัน
อาสาน วันปรโลก เชื่อว่าวันนั้นพระองค์จะพิจารณาความดีความชั่วของมนุษย์ที่กระทำใน
ขณะที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างยุติธรรม ใครประกอบกรรมดีจะได้ขึ้นสวรรค์ มีชีวิตเพิ่มไปด้วย

* กระอบะฮุ หรือ มัยตุลลฮุ เป็นสิ่งก่อสร้างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตั้งอยู่ตรงกลาง
มัสยิดकुหละหะรอม (บริเวณรอบมัยตุลลฮุ) ผู้สร้างคือศาสดาอิบรอฮีม และอิสมาเอลผู้เป็น
บุตรชาย และบรรพบุรุษของศาสดามูฮัมมัด (คือลา) กวบ

**สุนัต หมายความว่า ถ้ากระทำจะได้บุญ ถ้าละเว้นไม่ได้บุญ แต่ไม่บาป

ความสุขสมบูรณ์ชั่วฉับวันจันทร์ ทรงกันข้ามใครที่ประกอบกรรมชั่ว ก็จะได้รับโทษอย่างมหันต์ โดยการใช้ทกลงไปในนรก ซึ่งจะได้รับกรรมอย่างแสนสาหัสจากไฟ ทั้งนี้ชาวมุสลิมจึงต่างมีความต้องการให้จุดหมายปลายทางของชีวิตอยู่ที่สวรรค์ แต่การที่จะเข้าสวรรค์ได้นั้น จะต้องปฏิบัติตามที่อัลเลาะห์ทรงให้ และไม่ปฏิบัติในสิ่งที่อัลเลาะห์ทรงห้าม ฉะนั้นหลักปฏิบัติทั้งห้าประการจึงเป็นความจำเป็นที่ชาวมุสลิมจะต้องพยายามปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเต็มความสามารถ และบริสุทธิ์ใจ และสิ่งเหล่านี้ยังส่งผลต่อการยอมรับนับถือให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม อันเป็นรากฐานของจริยธรรมที่ควรแก่การปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

3.2.3 การศึกษา

อิสลามเป็นศาสนาที่ส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้มุสลิมศึกษาหาความรู้ที่อยู่ตลอดเวลา ถ้าพิจารณาถึงหัวใจอิสลามกับการศึกษาจะพบว่าศาสนาอิสลามถือว่าการศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก โดยเรียกร้องให้มุสลิมทุกคนขยันหมั่นเพียร ศึกษาหาวิชาความรู้ใส่ตัวตลอดชีวิต โดยไม่จำกัดเฉพาะความรู้ทางศาสนาเท่านั้น ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอาน ความว่า "ผู้มีความรู้นั้นจะเสมอเหมือนกับผู้ซึ่งไม่มีความรู้อย่างนั้นหรือ"¹ นอกจากนี้ท่านศาสดามุฮัมมัด (คืออา) ได้กล่าวถึงภาระหน้าที่มุสลิมเกี่ยวกับการศึกษาที่ว่า "การศึกษานั้นถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของมุสลิมทุกคน ทั้งหญิงและชาย" และจะต้องถือว่าชีวิตคือการศึกษา จะต้องแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต ดังวจนะของศาสดาที่ว่า²

"จงแสวงหาความรู้ตั้งแต่อยู่ในเปล ไปจนถึงหลุมฝังศพ"

"จงศึกษาแสวงหาความรู้ แม้จะต้องไปไกลถึงประเทศจีนก็ตาม"

"ผู้รู้คือชีวิตแก่การศึกษา เป็นผู้ไม่ตาย"

จากแนวความคิดดังกล่าว มีผลให้ชาวมุสลิมในอศิกแสวงหาวิชาความรู้ในศาสตร์สาขาต่าง ๆ อาทิเช่น สังคมศาสตร์ (Social Sciences)

¹อัล-กุรอาน บทที่ 39 โองการที่ 4

²สกล นิสวรรณ, "เรื่องน่ารู้บางประการที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม," วารสาร

รามคำแหง 3 (กรกฎาคม 2515): 161.

วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) ทั้งนี้โดยการส่งนักวิชาการแต่ละสาขาไปยังสถาบันวิชาการต่าง ๆ ในต่างประเทศ อาทิเช่น ประเทศกรีก เปอร์เซีย เพื่อวัตถุประสงค์ในการศึกษาค้นคว้าหรือถอดเอาเนื้อหาตำราวิชาการ ตลอดจนเอกสารทางวิชาการจากสถาบันดังกล่าวมาแปลเป็นภาษาอาหรับ เพื่อเผยแพร่แก่ผู้สนใจทางวิชาการที่ไมถนัดภาษาต่างประเทศจะไม่มีโอกาสศึกษาวิเคราะห์วิจัยใคต่อไป

ผลการศึกษาค้นคว้าวิจัยของนักวิชาการมุสลิมในอดีต มีผลให้เกิดผลงานใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ของงานวิชาการเป็นอย่างมาก อาทิเช่น ศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ใคมีผลงานเกี่ยวกับดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ เคมีและการแพทย์ เป็นต้น ส่วนศาสตร์ทางศาสนาสังคมศาสตร์ มีอาทิเช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ สาขาปรัชญาและอื่น ๆ

จากผลงานทางวิชาการที่ถูกแปลเป็นภาษาอาหรับเหล่านั้น ได้ถูกนำมาแปลเป็นภาษาละตินและภาษาอื่น ๆ นำไปใช้ในยุโรปอีกทีหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่าภาษาอาหรับนั้น นอกจากจะเป็นภาษาแห่งคัมภีร์อัล-กุรอานและภาษาวิชาการในอดีต แล้วยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดวิชาความรู้ หรือผลงานทางวิชาการของชาวกรีก เปอร์เซีย อินเดีย และอื่น ๆ อีกด้วย¹

สาขาต่าง ๆ ของวิชาการอิสลามศึกษา

วิชาการที่ชาวมุสลิมจะต้องแสวงหาคำหมายบัญญัติศาสนานั้น เป็นการศึกษาทุกประเภท ทั้งทางโลกและทางธรรม และสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท²

¹อาณัติ หมานสนิท, "หัวใจอิสลาม," เอกสารประกอบการบรรยายในการประชุมวิชาการเรื่องหัวใจของศาสนา ณ อาคารธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 17-18 มกราคม 2528 (พิมพ์ที่ค).

²คอลมนรร์จ บากา, "อิสลามกับการศึกษา," ศิษย์ 5 (ตุลาคม 2526 - มกราคม 2527): 40-41.

1. วิชาบังคับพื้นฐาน เรียกว่า ฟัรฎอัยนุ (Fard' ayn)* เป็นวิชาการที่มุสลิมทุกคนจำเป็นต้องศึกษา ไม่มีการผ่อนผันให้คนใดที่จะไม่รู้ในเรื่องนี้ได้ เป็นวิชาการที่มนุษย์จำเป็นต้องรอบรู้ในการดำรงไว้ซึ่งศาสนาของตน วิชาฟัรฎอัยนุเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความศรัทธาในทางอิสลามตามความคิดของอิหม่ามฆอซาลี (Ghazali) กล่าวคือ การปฏิบัติศาสนกิจสำหรับผู้บรรลุนิติภาวะนั้น เป็นหน้าที่โดยตรง และมีความจำเป็นต้องศึกษา 3 ประการ คือ

1. หลักความเชื่อหรือหลักความศรัทธา
2. หลักการปฏิบัติ
3. ข้อห้ามที่บัญญัติไว้

ฉะนั้น เนื้อหาวิชาบังคับพื้นฐานก็คือ หลักความศรัทธา 6 ประการ หลักการปฏิบัติทั้ง 5 ประการ และข้อห้ามต่าง ๆ ที่ศาสนาบัญญัติซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

ความศรัทธา	การแสดงออก
<u>ศรัทธาต่อพระเจ้า (อัลเลาะห์)</u>	<u>กิจกรรม</u>
ศรัทธาต่อพระเจ้า (อัลเลาะห์)	การนมาซ 5 เวลา
ศรัทธาต่อมะลาอิกะฮ์	การถือศีลอดในเดือนรอมฎอน
ศรัทธาต่อคัมภีร์ของพระองค์	การชะกาต
ศรัทธาต่อบรรดาศาสดาของพระองค์	การทำพิธีฮัจญ์
ศรัทธาต่อวันปรโลก	ความสะอาดสุภาพ
ศรัทธาในการกำหนดสภาวะการณของ พระผู้เป็นเจ้า	ข้อห้าม หน้าที่จำเป็น จริยธรรม

*คำว่า ฟัรฎอัยนุ (Fard' ayn) ในบางแห่งจะใช้คำว่า ฟัรฎออิน (Fard' in) ซึ่งทั้ง 2 คำมีความหมายเช่นเดียวกัน.

2. วิชาที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เรียกว่า ฟัรฎกี-ฟายะฮฺ (Fard Kifayah) เป็นวิชาที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของชาวมุสลิม เป็นหน้าที่ที่ชาวมุสลิมต้องศึกษาหาความรู้ แต่มิได้มีการบังคับให้ทุกคนต้องศึกษา วิชาการดังกล่าว ได้แก่ สาขาวิชาสังคมศาสตร์ (Social Sciences) ซึ่งได้แก่วิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ เป็นต้น สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) ซึ่งได้แก่วิชา คณิตศาสตร์ คณิตศาสตร์ และอื่น ๆ

ถ้าจำแนกระบบการศึกษาตามหลักอิสลามศึกษา โดยพิจารณาจากหน้าที่ที่จะต้องศึกษาหาความรู้ สามารถจำแนกได้ดังนี้

อิสลามศึกษา	
หน้าที่ส่วนรวม	หน้าที่ส่วนตน
<p>1. การศึกษาสาขาสังคมศาสตร์</p> <p>1.1 อิสลามศึกษา</p> <ul style="list-style-type: none"> - กฎหมายอิสลาม - ประวัติทานศาสดา - สาขาวิชาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับความคึกอิสลามหรือได้มาจากพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอานและวจนะทานศาสดา <p>1.2 สาขาวิชาที่นอกเหนือจากอิสลามศึกษา</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประวัติศาสตร์โลก - ภูมิศาสตร์ - สาขาวิชาอื่นๆที่ไม่เกี่ยวกับอิสลามศึกษา 	<p>1. การศึกษาเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหลักความศรัทธา 6 ประการ</p> <p>2. การศึกษาเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหลักการปฏิบัติ 5 ประการ</p>

อิสลามศึกษา	
หน้าที่ส่วนรวม	หน้าที่ส่วนตัว
2. การศึกษาสาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ - แพทย์ - คาราศาสตร์ - คณิตศาสตร์	

อนึ่ง หลักการศึกษาของอิสลาม เมื่อพิจารณาจากการศึกษาทั้งภาคฟัรฎอัยน (Fard'ayn) และฟัรฎุกิฟายะฮฺ (Fard Kifayah) หรือการศึกษาที่เป็นหน้าที่ส่วนตัวและการศึกษาที่เป็นหน้าที่ส่วนรวมจะพบว่า มุ่งสอนทั้งทางธรรมและทางโลก เพื่อให้นำไปใช้ในการดำรงชีวิต การศึกษาในทางอิสลามจึงเป็นการประสานระหว่างโลกกับธรรมให้เกิดสมดุลกันและสร้างความเป็นเอกภาพระหว่างโลกและธรรม นั่นคือเป็นการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไปทั้งสองทาง สำหรับการศึกษาดังกล่าวนั้นอิสลามมิได้ถือว่าเป็นเพียงเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้เท่านั้น แต่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรมโลกที่ไม่ขัดต่อหลักการหรือวิญญาณของศาสนาอิสลาม ในขณะเดียวกันเป้าหมายของการศึกษาแห่งอิสลามจะอยู่ที่คำว่า "คุณธรรม"¹ การศึกษาทางธรรมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้าไม่มีการศึกษาทางธรรมแล้ว มนุษย์จะไม่รู้ว่าคุณธรรมความดีนั้นเป็นอย่างไร อันเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาในระบบสังคมอิสลามอย่างแท้จริง

จากการที่ชาวมุสลิมเห็นความสำคัญของการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาทางธรรมซึ่งเป็นหน้าที่ส่วนตัวที่มุสลิมทุกคนต้องศึกษา ดังนั้นการศึกษาแหล่งที่มาของคำสอน จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นหน้าที่แล้วยังเป็นแนวในการดำเนินชีวิตให้ชาวมุสลิมได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามบทบัญญัติทางศาสนาอีกด้วย ฉะนั้นการศึกษาคัมภีร์อัล-กุรอานอันเป็นธรรมนูญแห่งชีวิต จึงเป็นสิ่งที่ชาวมุสลิมจะหลีกเลี่ยงมิได้ และมีผล

¹มุฮัมหมัด อะฎิยะฮฺ อัล-อิมรอฮฺ, การศึกษาในอิสลาม, หน้า 7.

ให้เกิดโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม

การศึกษาคัมภีร์อัล-กุรอาน

คัมภีร์อัล-กุรอาน มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวมุสลิม เป็นอย่างมาก เนื่องด้วยเป็นประมวลคำสอนของศาสนา ทั้งที่เป็นหลักการกว้างและแนวทางปฏิบัติ ชาวมุสลิมจะต้องเรียนรู้และมีความเชื่อมั่นอย่างจริงจังในหลักการที่วางไว้ พร้อมกันนั้นก็ต้องปฏิบัติ หากมิได้เริ่มปฏิบัติจะมีพันธะติดตัวและจะต้องได้รับโทษตามที่กำหนดไว้ในโลกหน้า¹ มุสลิมทุกคนจึงต้องอ่านและศึกษาความหมายตลอดจนท่องจำคัมภีร์อัล-กุรอานแบบบทที่จำเป็น โดยถือว่าเป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่ง เด็ก ๆ จะเริ่มอ่านและท่องจำเมื่ออายุน้อย โดยครูและบิดามารดาจะคอยสั่งสอนและควบคุมให้อ่านจนกระทั่งโตเป็นผู้ใหญ่ คัมภีร์อัล-กุรอานจึงเป็นสิ่งที่ล้ำค่า ดังปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอานว่า "แต่แท้พระมหาคัมภีร์ของอัลเลาะห์นั้นคือ กุรอาน ซึ่งทรงเกียรติยกย่อง"² และ "อย่าไปจับต้องอัล-กุรอานนอกจากบรรดาผู้มีความสะอาดเท่านั้น"³ ผู้ที่อ่านกุรอานได้ถูกต้องจะได้รับกุศลผลบุญมาก ผู้ที่จะแตะต้องกุรอานนั้นจะต้องมีน้ำนมมาช^{*} เสียก่อน ถ้าฝ่าฝืนถือว่าบาป

คัมภีร์อัล-กุรอานนับว่าเป็นมอเกิดคำสอนของศาสนาอิสลาม โดยจะมีบทบัญญัติเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหลักความศรัทธา 6 ประการ หลักปฏิบัติ 5 ประการ และแนวความคิดอิสลามเกี่ยวกับประเด็นอื่น ๆ อีก ซึ่งมุสลิมทั่วโลกจะต้องยึดมั่นและปฏิบัติตาม และคัมภีร์นี้ได้้นำมุสลิมไปสู่ความค้ำจามและประสบสันติสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า คัมภีร์อัล-กุรอาน จึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งต่อชีวิตของมุสลิม โองการขององค์อัลเลาะห์จะเข้าไปเกี่ยวพันกับชีวิตของมุสลิมตั้งแต่ปฏิสนธิจนกระทั่งอวสานแห่งชีวิต กล่าวได้ว่าแทบทุกอิริยาบถ

¹ อุทัย หิรัญโต, มุสลิมในประเทศไทย, หน้า 174.

² อัล-กุรอาน บทที่ 56 โองการที่ 77.

³ อัล-กุรอาน บทที่ 56 โองการที่ 79.

* น้ำนมมาช (วูกู) คือการทำความสะอาดใบหน้า มือ แขน ศีรษะ และเท้า โดยการใช้น้ำ หรือลูบใบหน้าและมือทั้งสองด้วยดิน หากปราศจากน้ำ

ของมนุษย์ ตั้งแต่ลี้มคาคีนนอนจนกระทั่งหลับไปในตอนค่ำ อยู่ในขอบข่ายแห่งบทบัญญัติ
ของพระคัมภีร์ทั้งสิ้น อันก่อให้เกิดความสงบ เรียบร้อยและความคั่งงามของมุสลิมทั้งมวล

ดังนั้นมุสลิมทุกคนจึงมีความจำเป็นจะต้องศึกษาคัมภีร์อัล-
กุรอาน เนื่องด้วยคัมภีร์อัล-กุรอานเป็นธรรมนูญชีวิตหรือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของ
มุสลิมทุกคนให้เป็นไปตามแนวทางของศาสนาที่บัญญัติไว้ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของบิคา
มารคาที่จะต้องให้การศึกษอบรมในเรื่องนี้แก่บุตร ธิดาของตน ทั้งนี้โดยทางตรงคือสอน
เองหรือทางอ้อมคือส่งบุตรธิดาเข้าศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนา

ฉะนั้น การศึกษาเกี่ยวกับบทบัญญัติทางศาสนาจึงเริ่มตั้งแต่
ในครอบครัวโดยที่บิคา มารคาจะเป็นครูคนแรกที่ทำให้ความรู้ทางศาสนาแก่บุตรของตน อาทิ
เช่นหลักศรัทธาเบื้องต้น การปฏิบัติตนมัสการ (นมาซ) ประจำวัน และการถือศีลอด นอก
จากสอนแล้วยังกวักชวนในเรื่องการปฏิบัติอีกด้วย นับได้ว่าเป็นการให้การศึกษ่าเบื้องต้นแก่
บรรดาเยาวชนมุสลิม ต่อจากนั้นจะส่งบุตรหลานศึกษาการฝึกอ่านคัมภีร์อัล-กุรอานให้ได้
และถูกต้องตามสำเนียงภาษา ซึ่งจะมีการเรียนการสอน ณ มัสยิดแต่ละแห่งโดยอิหม่าม
หรือครูประจำชุมชนนั้น ๆ หรือเข้าศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนา

สำหรับในประเทศไทยการศึกษาคัมภีร์อัล-กุรอานจะมีการ
เรียนการสอนทั้งในระดับครอบครัว ในมัสยิด และโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามหรือปอเนาะ
ในอคีต ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันทางการศึกษาศาสนาอิสลามที่
สำคัญมาตั้งแต่อดีต เพื่อศึกษาความรู้ทางศาสนาในชั้นที่สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ ให้รู้จัก
บำเพ็ญกิจประจำวัน ตลอดจนศึกษาความสัมพันธ์ทางครอบครัวและมรดกตามหลักศาสนา
อิสลาม เป็นต้น

สำหรับคำว่า "ปอเนาะ" เป็นภาษาอาหรับมาจากคำว่าปอนค็อก
(Pondok) แปลว่ากระท่อม ลักษณะโดยทั่วไปของปอเนาะตามความหมายของสถานที่สอน
และเรียนนี้ คือมีบ้านพักของผู้สอน ซึ่งเรียกว่า "โต๊ะครู" มีกระท่อมที่พักของนักเรียน ซึ่ง
เรียกว่า ปอเนาะ ตั้งเรียงรายอยู่ในบริเวณบ้านโต๊ะครู และมีอาคารสถานที่สอน ซึ่งเรียก
ว่า "บาลาเซาะห์" หรือ "บาไล" บางทีสร้างเป็นเอกเทศ และบางทีสร้างติดกับบ้านพัก
ของโต๊ะครู กระบวนการเรียนการสอนในปอเนาะนั้นกว้างขวางและมากมาย แต่ละ
สอนอะไร แล้ไหนนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของโต๊ะครู ทั้งในค่านวิชาการและกำลังใน

การสอน ทั้งนี้เพราะโต๊ะครูจะเป็นทั้งผู้ปกครอง ผู้บริหาร ผู้จัดการ และผู้สอนเบ็ดเสร็จใน
ตัวโต๊ะครูคนเดียว

สำหรับการศึกษาในปอเนาะ จะมีตั้งแต่ฝึกฝนในเรื่องของ
การอ่านคัมภีร์อัล-กุรอานให้ชำนาญ การศึกษาคำราชาศาสนาแขนงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสาขา
วิชาเทวศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องของเอกภาพของพระผู้เป็นเจ้า วิชาฟิกห์หรือนิติศาสตร์อิสลาม
วิชาเกี่ยวกับการที่ความพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอานหรือคัมภีร์ และการศึกษาวิชาหะดีษ หรือ
จริยวัตรของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลา) วิชาตะเซาฟหรือวิชาที่เกี่ยวกับฝึกฝนทางด้าน
จิตใจและจริยธรรม นอกจากนั้นจะมีการเรียนในเรื่องของวิชานะฮูและซารอฟ ซึ่งเป็นวิชา
เกี่ยวกับหลักไวยากรณ์อาหรับ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถอ่านคำราชาศาสนาต่าง ๆ ที่เป็นภาษาอาหรับ
ได้ มีการศึกษาวิชาชะยานและมันติกซึ่งเกี่ยวกับการที่ความหมายและการเข้าใจในอรรถรส
ของภาษาที่ลึกซึ้ง ตลอดจนวิชากรรวิทยาซึ่งเป็นวิชาขั้นสูงขึ้นไปอีก

โดยสรุปการเรียนการสอนในปอเนาะหรือสถาบันสอนศาสนา
อิสลาม จะประกอบไปด้วย

- การสอนอ่านคัมภีร์อัล-กุรอาน
- วิชาเทวศาสตร์ หรือวิชาว่าด้วยเอกภาพของพระเจ้า
เรียนถึงคุณลักษณะของพระผู้เป็นเจ้า (อัลเลาะห์)
และของศาสดามุฮัมมัด (คือลลา)
- วิชาฟิกห์ วิชาว่าด้วยข้อควรและไม่ควรปฏิบัติ หรือ
ข้อกำหนดทางศาสนาพร้อมกับศึกษาวิธีปฏิบัติศาสนกิจ
- วิชาไวยากรณ์อาหรับและภาษาอาหรับ อันจะเป็น
การศึกษาความหมายของคัมภีร์อัล-กุรอาน
- วิชาอื่น ๆ เช่น จริยธรรมทางอิสลาม วิชาว่าด้วย
ครอบครัวและมรดกวิชาการแปลคัมภีร์อัล-กุรอาน
การแปลและเข้าใจในวามะของท่านศาสดามุฮัมมัด
(คือลลา)

กล่าวได้ว่าส่วนใหญ่เป็นวิชาทางศาสนาอย่างเดี่ยว อย่างไรก็ตาม
ก็มีการตั้งปอเนาะแต่เดิมไม่ต้องขออนุญาต ไม่มีหลักสูตรกำหนดแน่นอน ปอเนาะจะตั้งขึ้น

ค่ายแรงงานของสามัญ ถ้าทั้งแล้วคนไม่ศรัทธาหรือไม่มาเรียนปอเนาะนั้นก็เลิกกันไป หลังจากปี พ.ศ.2504 รัฐบาลมีนโยบายจะปรับปรุงกิจการปอเนาะเสียใหม่ โดยส่งเสริมให้ปอเนาะจดทะเบียนเพื่อจะไ้ควบคุมดูแลและให้ความอุปถัมภ์อย่างใกล้ชิด ต่อมา พ.ศ. 2508 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติให้กระทรวงศึกษาธิการช่วยเหลือปอเนาะที่จะตั้ง เป็นโรงเรียนราษฎร์ และในปี พ.ศ.2509 คณะรัฐมนตรีได้ห้ามการจกตั้งปอเนาะขึ้นใหม่ ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการปรับปรุงปอเนาะอย่างละมุนละม่อมเป็นขั้นตอนดังนี้

1. ให้ปอเนาะจดทะเบียนเพื่อการปรับปรุงตั้งแต่

พ.ศ.2504 ถึง พ.ศ.2513

2. ปอเนาะจดทะเบียนเพื่อปรับปรุงมีลักษณะที่จะตั้ง

เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามได้แล้ว ก็ส่งเสริมให้จัดตั้งเป็นโรงเรียนราษฎร์ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามความสมัครใจและดำเนินการภายในเขตการศึกษา 2 คือ จังหวัดชายแดนภาคใต้เท่านั้น อย่างไรก็ตามในระยะหลังได้ขยายเขตปฏิบัติการไปเขตการศึกษา 3 และ 4

3. กำหนดเวลาสิ้นสุด โดยการให้ปอเนาะแปรสภาพ

เป็นโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ภายในวันที่ 15 มิถุนายน 2514 ผลการดำเนินงานปรากฏว่ามีปอเนาะมาจากทะเบียนและแปรสภาพเป็นโรงเรียนราษฎร์ทั้งสิ้น 426 แห่ง ปอเนาะที่เหลือไม่มาจากทะเบียนกระทรวงศึกษาธิการได้ให้ยุบเลิกสลายตัวไป

ดังนั้นในปัจจุบันสภาพปอเนาะแบบดั้งเดิมที่การเรียนการสอนแบบไม่มีหลักสูตรที่แน่นอนโดยการสอนวิชาใดวิชาหนึ่งจะขึ้นอยู่กับความพอใจของโต๊ะครูแต่เพียงผู้เดียว ซึ่งปกติวิชาที่สอนได้แก่วิชาศาสนาอิสลาม วิชาภาษาและไวยากรณ์อาหรับ และวิชาภาษามลายูทั้งหมดไป คงมีแต่โรงเรียนราษฎร์ตามพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ในความควบคุมของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการขึ้นมาแทน โดยมีลักษณะเป็น 2 รูปแบบคือ โรงเรียนที่สอนเฉพาะศาสนาอิสลามอย่างเดียวและโรงเรียนที่สอนศาสนาอิสลาม และสอนวิชาสามัญกับวิชาชีพควบคู่กันไป ในโรงเรียนเดียวกัน ดังเช่นที่ปรากฏในเขตการศึกษา 2

สำหรับหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนในโรงเรียนที่สอนเฉพาะศาสนาอิสลามอย่างเดียว และโรงเรียนที่สอนศาสนาอิสลามและสอนวิชาสามัญกับ

วิชาชีพควบคู่กันไปนั้น ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจะศึกษาคำราศาสนาแขนงต่าง ๆ อาทิ เช่น การอ่านคัมภีร์อัล-กุรอาน ศาสนประวัติ นิติศาสตร์ เทวศาสตร์ ภาษาอาหรับ จริยธรรมและอื่น ๆ ในส่วนของวิชาจริยธรรมจะเป็นวิชาหนึ่งโดยเฉพาะที่สอนในโรงเรียน ทั้งที่เปิดทำการสอนเฉพาะศาสนาอย่างเกี่ยวและสอนวิชาสามัญควบคู่กับวิชาชีพ โดยเป็น วิชาที่ว่าด้วยการสร้างนิสัยทางจริยธรรม

จึงกล่าวได้ว่าสถาบันทางการศึกษาในสังคมมุสลิม นอกจากจะมี ส่วนในการหล่อหลอมความเป็นมุสลิมตามแนวทางของศาสนาแล้ว ยังมีส่วนอย่างยวดยิ่งต่อการ เสริมสร้างและปลูกฝังคุณธรรมความดีให้แก่เยาวชนมุสลิมอีกทางหนึ่งด้วย

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องด้วยการวิจัยเรื่องบทบาทของโรงเรียน ครอบครัวและมัชยัคที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา ในชุมชนมุสลิม ยังไม่มีผู้ใดวิจัยไว้โดยตรง ส่วนใหญ่จะเป็นการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนในวิชาจริยศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยเสนอตามลำดับดังนี้

- 4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการเรียนการสอนในชุมชนมุสลิม
- 4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษา
- 4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางจริยธรรม

4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางการศึกษาในชุมชนมุสลิม

การวิจัยที่พบโดยทั่วไป จะเป็นการวิจัยในเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ สำหรับการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทางการศึกษาในชุมชนมุสลิม ซึ่งทำในประเทศไทย มีดังนี้

ปี พ.ศ.2522 จินดา อาจินสมาจาร ได้ทำการวิจัยเรื่องปัญหาการเรียนการสอนจริยธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่ง และสองในเขตการศึกษา 2 โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษากลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นครูผู้ทำหน้าที่สอนจริยธรรม ประจำปีการศึกษา 2522 จำนวน 160 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัญหาค่านักครูผู้สอน พบว่าครูส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมากกว่าอิสลาม และไม่เคยได้รับการศึกษาหรือฝึกอบรมการสอนจริยศึกษามาเลย
2. ปัญหาค่านผู้บริหาร พบว่า ผู้บริหารมีปัญหามากในเรื่องการเห็นความสำคัญของจริยศึกษาและการสนับสนุนในค่านงบประมาณ รวมทั้งการแนะนำนิเทศ ติดตามผลแก่ครูในการสอนจริยศึกษา
3. ปัญหาค่านหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร มีปัญหามากในเรื่องหลักสูตรยังไม่สอดคล้องกับท้องถิ่น เอกสารประกอบหลักสูตรยังไม่เพียงพอ
4. ปัญหาค่านการเรียนการสอน สื่อการเรียนและการวัดผล

พบว่ามีปัญหามากในเรื่องการผลิตและการใช้อุปกรณ์การสอน และปัญหาการเลือกวิธีการสร้างเครื่องมือวัดผลให้เหมาะสมกับเนื้อหาและบทเรียน

5. ปัญหาความสัมพันธ์แวดล้อม พบว่ามีปัญหาในเรื่องความร่วมมือของชุมชนต่อการสนับสนุน ส่งเสริมกิจกรรมเสริมหลักสูตรจริยศึกษา และปัญหาเรื่องหลักจริยธรรมในหลักสูตรยังไม่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและความต้องการของท้องถิ่น¹

ผลการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนจาก เพ็ญศรี จรณะสมบูรณ์ ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่องปัญหาของโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนมุสลิม จังหวัดกรุงเทพมหานคร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษากับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้บริหาร จำนวน 71 คน และครูผู้สอนในโรงเรียนในชุมชนมุสลิมจำนวน 284 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 355 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนประสบปัญหามากในการที่โรงเรียน 2 แห่งในวันเดียวกัน คือ โรงเรียนสอนศาสนาและโรงเรียนสามัญ และส่งผลถึงประสิทธิภาพในการเรียนของนักเรียนในโรงเรียนสามัญเป็นอย่างมาก
2. เนื้อหาค่านจริยศึกษาบางตอน ไม่สอดคล้องกับชีวิตประจำวันของนักเรียน ทำให้เกิดปัญหาค่านการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับศาสนา
3. ทศนคติและความร่วมมือของผู้ปกครองมีผลต่อการเรียนและการศึกษาต่อของนักเรียน
4. ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการเรียนวิชาสามัญเท่ากับการเรียนทางศาสนา²

¹จินดา อาจินสมภาร, "ปัญหาการสอนจริยธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งและสองในเขตการศึกษา 2" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 84-94.

²เพ็ญศรี จรณะสมบูรณ์, "ปัญหาของโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนมุสลิม สังกัดกรุงเทพมหานคร ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 53-62.

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในชุมชนมุสลิมดังกล่าวมาแล้ว ยังมีปัญหาสำคัญอีกหลายด้านที่ควรแก่การศึกษา เพื่อหาแนวทางแก้ไขให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นอีก

4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษา

ปี พ.ศ.2525 พะเยาว์ ปลายวัฒน์ ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมการสอนของครูชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่งตามแผนการสอนจริยศึกษา หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 โดยทำการศึกษาในโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็ก กลุ่มละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 15 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. พฤติกรรมการสอนของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ตามแผนการสอนจริยศึกษาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ที่ครูปฏิบัติมากที่สุดคือ พฤติกรรมการสอนประเภทกิจกรรมที่ครูและนักเรียนกระทำร่วมกัน รองลงมาคือ กิจกรรมที่ครูให้นักเรียนทำตามลำพังและกิจกรรมที่ครูเป็นผู้นำ ส่วนพฤติกรรมที่ครูปฏิบัติน้อยที่สุดคือกิจกรรมการเน้นกระบวนการกลุ่ม

2. พฤติกรรมการสอนของครูในโรงเรียนขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็กในการจัดกิจกรรมตามแผนการสอนจริยศึกษาไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05

3. ความคิดเห็นของครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในโรงเรียนขนาดใหญ่ โรงเรียนขนาดกลางและโรงเรียนขนาดเล็กเกี่ยวกับแผนการสอนจริยศึกษามัปรับปรุงแก้ไขไม่แตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05¹

จากรายงานการวิจัยดังกล่าวจะพบว่าในการจัดการเรียนการสอนวิชาจริยศึกษา พฤติกรรมการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ควรนำมาพิจารณา นอกจากนี้แล้วการ

¹พะเยาว์ ปลายวัฒน์, "พฤติกรรมการสอนของครูชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่ง ตามแผนการสอนจริยศึกษา หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิต ภาควิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 100-111.

ให้ความสำคัญแก่การปลูกฝังศีลธรรมจรรยาก็เป็นสิ่งที่ควรแก่การกล่าวถึง โดยมีผู้วิจัยไว้ในต่างประเทศกล่าวคือ

ปี ค.ศ. 1965 แรมมอนด์ อาร์ รีด (Rammond R. Ried) ได้วิจัยเรื่อง "Moral and Spiritual Values: To Teach or not to Teach" มีความมุ่งหมายในการวิจัยคือการสำรวจทัศนคติของครูเกี่ยวกับการสอนศีลธรรมในโรงเรียน โดยผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า ครูในโรงเรียนมัธยมมีความเห็นว่าควรจะเน้นเรื่องศีลธรรมจรรยาในการสอนในห้องเรียน วิจัยโดยการสัมภาษณ์ครูในโรงเรียนมัธยมซานติเอโก (Sandiago) ด้วยการสุ่มตัวอย่างจากครูที่สอนในหมวดวิชาต่าง ๆ จำนวน 105 คน เพื่อถามความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการสอนศีลธรรม ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูมีความคิดเห็นว่าครูทุกคนควรสอนศีลธรรมจรรยาเพื่อยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และควรจะได้สอนในห้องเรียน ครูหมวดวิชาต่าง ๆ ควรจะแทรกการสอนศีลธรรมไว้ในวิชาที่ตนสอน ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมากเห็นว่า ศีลธรรมนั้นเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องสอนในห้องเรียน ส่วนครูที่มีประสบการณ์น้อยไม่เห็นด้วยถึงการจัดสอนศีลธรรมในห้องเรียน¹

4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางจริยธรรม

ผลจากการวิจัยทางพัฒนาการทางจริยธรรมจะมีผลต่อการปลูกฝังจริยธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องด้วยจะทำให้เข้าใจถึงลักษณะการกำเนิดของคุณสมบัติทางจริยธรรมในมนุษย์ เกี่ยวกับพัฒนาการทางจริยธรรมตั้งแต่เริ่มเรียนรู้ที่จะทำพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความถูกต้องดีงาม ไปจนถึงระดับที่เป็นค่านิยมถาวรฝังลึกในบุคลิกภาพ อันจะเป็นแนวทางให้ผู้นั้นมีส่วนในการจัดการศึกษาได้เสริมสร้างพัฒนาการทางจริยธรรมได้ดียิ่งขึ้น

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางจริยธรรมที่ทำในประเทศไทยมีดังนี้

¹ Rammond R. Ried, "Moral and Spiritual Values to Teach or not to Teach," Journal of Secondary Education, 40 (1965):

ปี พ.ศ. 2524 กายแก้ว พงษ์อุคม ได้ทำการวิจัยเรื่อง "พัฒนาการด้านการคิดหาเหตุผลเชิงตรรกศาสตร์และการคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6 ในกรุงเทพมหานคร จำนวนชาย 78 คน และหญิง 72 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบทดสอบการคิดหาเหตุผลเชิงตรรกศาสตร์ตามแนวทฤษฎีของ J.Piaget และแบบทดสอบการคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามแนวทฤษฎีของ L.Kohlberg และแบบทดสอบที่เป็นถ้อยคำภาษา ผลจากการวิจัยพบว่า พัฒนาการด้านการคิดหาเหตุผลเชิงตรรกศาสตร์และการคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนเพิ่มสูงขึ้นตามระดับชั้นเรียน นักเรียนชายและหญิงมีพัฒนาการการคิดหาเหตุผลเชิงตรรกศาสตร์และการคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05¹

ปี พ.ศ. 2526 ชวรัช แสงอรุณ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการการให้เหตุผลทางจริยธรรมของนักเรียนไทยพุทธและนักเรียนไทยมุสลิม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในจังหวัดปัตตานี" โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง 465 คน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามเพื่อศึกษาพัฒนาการการให้เหตุผลทางจริยธรรม 3 คุณลักษณะ คือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ และความมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย จำนวน 30 ข้อ พบว่าทั้งนักเรียนไทยพุทธและนักเรียนไทยมุสลิม ต่างก็มีพัฒนาการการให้เหตุผลทางจริยธรรมอยู่ในระดับที่ 3 ซึ่งเป็นพฤติกรรมและการให้เหตุผลทางจริยธรรมที่พึงประสงค์²

¹ กายแก้ว พงษ์อุคม, "พัฒนาการด้านการคิดหาเหตุผลเชิงตรรกศาสตร์และการคิดหาเหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524), บทคัดย่อ.

² ชวรัช แสงอรุณ, "การศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการการให้เหตุผลทางจริยธรรมของนักเรียนไทยพุทธและนักเรียนไทยมุสลิม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในจังหวัดปัตตานี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2526), บทคัดย่อ.

สำหรับในต่างประเทศ มีผู้วิจัยไว้กล่าวคือ

ปี ค.ศ. 1976 ซี บี โฮลสไตน์ (C.B. Holstein) ทำการวิจัย

เรื่อง "Irreversible, Stegwise Sequence in the Development of Moral Judgment: A Longitudinal Study of Males and Females" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็กวัยรุ่น และบิคามารดาของเด็ก โดยทำการวิจัยแบบระยะยาว ช่วง 3 ปี กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กชาย เด็กหญิงและบิคามารดาของเด็ก เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ L. Kohlberg ผลการวิจัยพบว่า ในครั้งแรกเด็กหญิงส่วนใหญ่เมื่ออายุ 13 ปี มีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 3 ส่วนเด็กชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 2 ต่อมาเมื่อมีการวัดซ้ำอีกครั้ง เมื่อเด็กอายุ 16 ปี ปรากฏว่า วัยรุ่นชายส่วนใหญ่มีพัฒนาการทางจริยธรรมไปถึงขั้นที่ 4 ในขณะที่วัยรุ่นหญิงมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ระหว่างขั้น 3-5 สำหรับบิคามารดาของเด็ก ซึ่งมีอายุอยู่ในช่วง 40 ปีเศษ พบว่า ส่วนมากมีพัฒนาการทางจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 4 ผู้ใหญ่เพศชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมสูงกว่าผู้ใหญ่หญิง และในช่วง 3 ปี ที่มีการวัดซ้ำ ปรากฏว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของผู้ใหญ่ก้าวหน้าขึ้นน้อยมาก ซึ่งตรงข้ามกับวัยรุ่นชายและหญิง ซึ่งเป็นบุตรมีพัฒนาการทางจริยธรรมที่ก้าวหน้าเร็วกว่ามาก¹

ปีเดียวกัน เนลลีย์ เอ็ม เออบาร์ท (Nelley M. Urbach)

ได้วิจัยเรื่อง "Some Situational Effects on Moral Judgment Measured by A Multiple-Choice" มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการให้เหตุผลทางจริยธรรมในสถานการณ์ด้านความเอื้อเฟื้อและความซื่อสัตย์ของนักเรียนระดับเกรด 4 และ 6 ผลจากการวิจัยพบว่านักเรียนระดับเกรด 4 และ 6 มีการให้เหตุผลทางจริยธรรมไม่แตกต่างกัน เมื่อเปรียบเทียบการให้เหตุผลทางจริยธรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ปรากฏว่า เด็กให้เหตุผลใน

¹C.B. Holstein, "Irreversible, Stepwise Sequence in the Development of Moral Judgment: A Logitudinal Study of Males and Females," Child Development 47 (September 1976): 51 - 61.

ชั้นที่ 1 เกี่ยวกับการแก้ปัญหาด้านความซื่อสัตย์ และให้เหตุผลในชั้นที่ 4 แก้ปัญหาในสถานการณ์ด้านความเอื้อเฟื้อ และเมื่อเปรียบเทียบเด็กชายและหญิงในสถานการณ์ด้านความซื่อสัตย์ พบว่า เด็กชายให้เหตุผลชั้นที่ 1 มากกว่าเด็กหญิงและเด็กหญิงใช้เหตุผลชั้นที่ 4 มากกว่าเด็กชาย แต่ในสถานการณ์ด้านความเอื้อเฟื้อ เด็กชายและหญิงมีเหตุผลทางจริยธรรมไม่แตกต่างกัน¹

ต่อมาปี ค.ศ. 1977 บาร์รี ฮาร์วาร์ด ชไนเคอร์ (Barry Haward Schneider) ได้วิจัยเรื่อง "An Elaboration of the Relationship between Parental Behaviour and Children's Moral Development" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กในด้านการให้เหตุผลทางจริยธรรม การสวมบทบาททางสังคมและพฤติกรรมทางจริยธรรมของเด็กในโรงเรียน กับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก การออกคำสั่งบังคับ และการลงโทษ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการให้เหตุผลทางจริยธรรมกับพฤติกรรมทางจริยธรรมของเด็ก กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กนักเรียนวัยรุ่นตอนต้นจำนวน 61 คน ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษา เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับบิดามารดาของ Lamber-Parker แบบสัมภาษณ์การให้เหตุผลทางจริยธรรมของ L.Kohlberg แบบทดสอบ Feffer's Role-Taking Task และ Kegan's Matching Familiar Figures Test ผลการวิจัยพบว่าพฤติกรรมทางจริยธรรมของเด็กมีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักมากกว่าการออกคำสั่งบังคับ และการลงโทษ การให้เหตุผลทางจริยธรรมไม่มีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรัก การออกคำสั่งบังคับ แต่ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของเด็ก และพบว่า เด็กชายและเด็กหญิงมีพฤติกรรมทางจริยธรรมและเหตุผลทางจริยธรรมไม่แตกต่างกัน²

¹Nelley M. Urbach, "Some Situational Effects on Moral Judgment Measured by A Multiple-Choice Test," Dissertation Abstracts International 37 (June 1976): 3530-3531-A.

²Barry Haward Schneider. "An Elaboration of the Relationship Between Parental Behaviour and Children's Moral Development," Dissertation Abstracts International, 39 (July 1977): 415279.

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการศึกษาถึงบทบาทของสถาบันทางสังคมที่มีต่อการปลูกฝังจริยธรรม ตลอดจนองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนในการเสริมสร้างคุณลักษณะทางจริยธรรม ทั้งในสภาพสังคมทั่วไปและสังคมมุสลิม จะพบว่า การปลูกฝังและพัฒนาการทางจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวของบุคคลจะต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นสถาบันแรกที่มีมนุษย์ต้องผูกพันอยู่ตั้งแต่แรกเกิด นับเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลมากต่อการพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจตั้งแต่ต้น ตลอดจนเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การอบรมสั่งสอนแก่เด็กให้รู้จักระเบียบสังคมซึ่งทำไ้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงก็ด้วยการสั่งสอนว่ากล่าวหรือลงโทษ ทางอ้อมก็โดยการทำตัว เป็นแบบอย่าง การอบรมนี้จะมียุ่ตลอดเวลาจนกว่าได้ว่าเป็นสถาบันที่ทำให้การอบรมมีนิสัยแก่เด็กตั้งแต่เกิดจนตาย สถาบันที่สำคัญรองจากสถาบันครอบครัว ได้แก่ สถาบันการศึกษา ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการเสริมสร้างลักษณะนิสัยและการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก โดยที่การศึกษานี้มีไ้ค้หมายถึงการเรียนในโรงเรียนเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความรู้สึกนึกคิด รวมทั้งความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น นอกจากสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาแล้ว สถาบันศาสนา เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าสองสถาบันดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้เนื่องด้วยคำสอนของศาสนา เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนของศาสนิกชนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมช่วยคุณธรรมซึ่งเป็นหลักการของแต่ละศาสนา ซึ่งต่างศาสนาต่างสังคมก็ย่อมจะมีแนวความคิดความเชื่อและวิธีการที่แตกต่างกันไป แต่ทั้งนี้ต่างมีเป้าหมายเพื่อให้ศาสนิกชนเป็นผู้อยู่ในคุณธรรมความดี อนึ่งจากการวิจัยทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ส่วนใหญ่จะศึกษา เฉพาะจริยธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับสถาบันการศึกษา ดังนั้นส่วนที่เกี่ยวกับสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนาจึงเป็นสิ่งที่สมควรแก่การศึกษา ทั้งนี้เพราะต่างก็มีส่วนสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันในการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรมแก่เยาวชนในสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมของชาวไทยพุทธหรือสังคมชาวไทยมุสลิมซึ่งมีวิถีชีวิตอยู่บนพื้นฐานของหลักการทางศาสนาอย่างเคร่งครัด